

Humanistiske vitenskaper mellom internasjonal *excellence* og nasjonalt samfunnsoppdrag

– Et dilemma i historisk og aktuell belysning

Fredrik W. Thue og Håvard Brede Aven

CC-BY-SA Høgskolen i Oslo og Akershus
HiOA Rapport 2017 nr 1

ISSN 1892-9648 (trykt)
ISBN 978-82-8364-039-7 (trykt)
ISBN 978-82-8364-040-3 (pdf)

Opplag trykkes etter behov, aldri utsolgt

HiOA,
Læringscenter og bibliotek,
Skriftserien
St. Olavs plass 4,
0130 Oslo,
Telefon (47) 64 84 90 00

Postadresse:
Postboks 4, St. Olavs plass
0130 Oslo

Adresse hjemmeside: <http://www.hioa.no/Om-HiOA/Nettbokhandel>
For elektronisk bestilling klikk Bestille bøker

Trykket hos Allkopi
Trykket på Multilaser 80 g hvit

Forord

Denne rapporten er skrevet på oppdrag fra Kunnskapsdepartementet. Formålet er å få mer kunnskap om de humanistiske vitenskapenes situasjon i forbindelse med utarbeidingen av en ny stortingsmelding om humaniora. Rapporten belyser et sentralt dilemma ved utforming av en kunnskapspolitikk for humaniora: spenningen mellom en målsetting om å skape internasjonalt fremragende humanistiske forskningsmiljøer og en målsetting om å styrke humanioras relevans for og samvirke med det norske samfunnet. Dette dilemmaet belyses dels historisk med utgangspunkt i hovedforfatterens tidligere forskning og annen litteratur, dels aktuelt gjennom en empirisk undersøkelse av fagene filosofi og historie ved de fire «gamle» universitetene i Oslo, Bergen, Trondheim og Tromsø. Undersøkelsen er konsentrert om tre forhold: Forskermobilitet og rekruttering, arbeidsmarkedet for doktorgradskandidater og morsmålets stilling som publiseringspråk. Til sammen gir disse tre parameterne et inntrykk av to disipliner som plasserer seg relativt ulikt i det spenningsfeltet rapporten utforsker.

I rapportens avsluttende deler diskuteres implikasjonene for en humanistisk kunnskapspolitikk. Resultatene av undersøkelsen *kan* tolkes dithen at problemet til enkelte humanistiske fag (som historie) er deres «etterslep» relativt til andre vitenskapsområder og/eller fremragende universiteter i andre land. Ut fra et slikt premiss vil visse tiltak fremstå som nærliggende, i dette tilfellet bl.a. å skape en bedre balanse mellom (høy) inngående forskermobilitet til Norge og (en meget lav) mobilitet blant norske forskere. Men resultatene kan også tolkes som et uttrykk for at ulike fag og fagområder har sin egenart, og at humanistiske fag bør vokte seg for å la samfunnsoppdraget komme i skyggen av en internasjonal *excellence*-logikk. Her fremsettes noen argumenter og synspunkter av mer normativ art som går ut over det den empiriske undersøkelsen kan belegge, og som følgelig står for hovedforfatterens egen regning.

Rapporten er i sin helhet ført i pennen av Fredrik W. Thue. Håvard Brede Aven har samlet inn og bearbeidet datamaterialet som analyseres i kap. 4 samt utformet tabellene. Takk til stipendiat Karl Ingar Kittelsen Røberg som har bidratt til datainnsamlingen på et kritisk tidspunkt.

Senter for profesjonsstudier, HiOA, 4. januar 2017

Fredrik W. Thue

Innhold

1. Innledning	7
2. Historisk introduksjon til humaniora	11
3. Filosofi og historie – ulike forutsetninger for internasjonalisering	19
4. Internasjonalisering på norsk: Filosofi og historie 2006–2016.....	26
4.1. Rekruttering og forskermobilitet	27
4.2. Arbeidsmarkedet for norske doktorer i internasjonaliseringens tid.....	35
4.3. Vitenskapelig publisering på norsk: en døende praksis?.....	42
5. Internasjonalisering: Hyper-mobile europeere møter immobile nordmenn?.....	51
6. Humaniora: Internasjonale forskersamfunn eller situerte lærdomskulturer?.....	60
7. Avsluttende refleksjoner	69
8. Litteratur	72

1. Innledning

Vil en kunnskapspolitikk som søker å bringe universitetene opp i den internasjonale forskningens elitedivisjon, stå i fare for å undergrave deres forpliktelser overfor det samfunn de er del av? Eller er motsetningen mellom internasjonal «excellence» og nasjonalt samfunnsoppdrag ved nærmere undersøkelse mer forestilt enn reell?

Dette spørsmålet har relevans for mange av de fag og virksomheter et universitet rommer. Likevel melder det seg med særlig tyngde overfor de humanistiske disiplinene, hvis undersøkelsesobjekter, tilnæringsmåter og fremstillingsform i større eller mindre grad reflekterer det konkrete *sted* fagene utgår fra og søker å virke tilbake på. I naturvitenskap, medisin og teknologi, som i stor grad danner modell for den offentlige forskningspolitikken, er forskningsobjektene, metodene og fremstillingsformen i en viktig forstand «stedløs»: Internasjonale standarder er etablert som sikrer at forskningsbidrag krysser nasjonale og kulturelle grenser relativt friksjonsfritt. Det går et klart skille mellom vitenskapelig publisering for kompetente fagfeller og populærvitenskapelig formidling til et bredere offentlig publikum. For de humanistiske fag er både løsrivelsen fra stedet og lukkingen av diskursen mot et større publikum langt mer problematisk: Det hersker uenighet om i hvilken grad slike prosesser i det hele tatt er mulige eller ønskelige i humaniora, og om hvordan internasjonalisering og eksklusiv publisering for fagfeller kan balanseres mot forpliktelsene overfor det samfunn den humanistiske forskningen utgår fra.

Humaniora har sitt historiske opphav i studiet av klassiske språk, tekster og kultur, som ble oppfattet som bærer av universelle menneskelige verdier og lærdommer. På 1800-tallet kom utforskningen av de ulike europeiske nasjonenes historie, språk og litteraturer gradvis til å stille den klassiske filologien i skyggen. Samtidig tok imidlertid den nasjonale filologien og historieforskningen opp i seg elementer av den klassiske filologiens metodiske holdning og kultursyn, og understøttet derved den fremvoksende nasjonalstatens tilbøyelighet til å speile seg i den klassiske arven. Slik kan man si at en produktiv spenning mellom internasjonale og nasjonale identifikasjoner har dannet en livsnerve i de moderne humanistiske vitenskapene.

I løpet av 1800-tallet ble den humanistiske vitenskapeligheten tett knyttet til nasjonalstaten og til nasjonsbyggingsprosesser i Europa og andre regioner, en forbindelse som i sterk grad har preget humanioras identitet også i det 20. århundre. Det gjaldt ikke minst i en liten, ung nasjon

som Norge, et land med små akademiske ressurser som også var svært tidlig ute med å avvikle de klassiske språkene i den høyere skolen til fordel for et nasjonalt dannelsesprogram.

Den sterke nasjonale orienteringen blant historikere, litteratur-, kultur- og språkforskere har siden mellomkrigstiden vært utfordret av en tilbakevendende, tiltakende kritikk av de humanistiske vitenskapenes «metodologiske nasjonalisme». Denne kritikken har foreløpig kulminert med de aktuelle kravene om en vidtgående internasjonalisering av all vitenskap og en reorientering av den humanistiske forskningen mot globale, transnasjonale eller «glokale» temaer. Det er imidlertid vanskelig å forestille seg at en vidtgående internasjonalisering av de humanistiske vitenskapenes diskurser og kommunikasjonsmønstre vil kunne ledsages av et tilsvarende internasjonalisert humanistisk (ut-)dannings- eller opplysningsprosjekt. Skolegang, offentlig debatt og demokratiske institusjoner er fortsatt i stor grad forankret i konkrete politiske og språklig-kulturelle fellesskap innenfor nasjonal- eller føderalstater, regioner og lokalsamfunn. I den grad de humanistiske vitenskapene tar mål av seg til å være noe mer enn innadvendte, selvreproduserende forskerfellesskap, vil derfor balansen mellom universelle og partikulære pretensjoner og forpliktelser fortsatt utgjøre en grunnbetingelse for disse fagenes eksistens.

Hvordan verdien av å hevde seg i et internasjonalt forskerfellesskap bør veies mot verdien av å kommunisere med en bredere nasjonal eller lokal offentlighet, er i sin kjerne et normativt problem. Denne rapporten skal primært undersøke empirisk hvordan noen utvalgte humanistiske disipliner faktisk har utviklet seg i dette spenningsfeltet og hvilke aktuelle utviklingstendenser som kan identifiseres. I de avsluttende kapitlene vil imidlertid normative spørsmål tas opp til drøfting. De synspunkter som hevdes, står alene for forfatterens regning.

I stedet for å operere med et homogeniserende begrep om *humaniora*, er rapportens utgangspunkt at det humanistiske fagfeltet er mangfoldig. Humanistiske disipliner og forskningsfelt varierer betydelig både når det gjelder graden av internasjonalisering og arten av deres samfunnsoppdrag eller -funksjoner. For å kaste lys over noe av denne variasjonsbredden, ikke minst med hensyn til de spenninger og dilemmaer kravene om en sterkere internasjonalisering skaper, vil rapporten især se nærmere på utviklingen innenfor filosofi og historie. Begge disse fagene preges av en sterk forskningsideologi, og begge har utviklet seg i spenningsfeltet mellom forskning og et bredt utdanningsoppdrag, knyttet henholdsvis til *examen philosophicum* og den høyere/videregående skolens historiefag. Samtidig atskiller fagene seg fra hverandre på vesentlige punkter. Mens historiefaget grenser opp mot

samfunnsvitenskapene, har filosofien en videre kontaktflate mot bl.a. matematikk, ulike naturvitenskaper, psykologi, kognisjonsvitenskap og lingvistikk. Slik kan faget oppfattes som ett av flere grensetilfeller innenfor det humanistiske fagfeltet. (Andre eksempler på disipliner som befinner seg i et grenseland mellom humaniora og andre fagfelt kan være lingvistikk og medievitenskap.) Deler av filosofien nærmer seg *hard science* ved at den i større grad enn historiefaget har universalistiske pretensjoner og fører et relativt internasjonalt faglig ordskifte. Som rapporten vil vise, har de senere års internasjonalisering hatt en annen karakter og en annen dynamikk i filosofi enn i historie, selv om også filosofiens internasjonalisering reiser problemer om forholdet mellom fagets profesjonalisering og dets rolle overfor en bredere, kritisk diskuterende offentlighet.

Rapporten er delt inn i tre hoveddeler. I den første delen trekkes det opp noen hovedlinjer i det humanistiske fagfeltets utvikling innenfor de norske universitetene i etterkrigstiden, og dagens situasjon blir tolket i lys av den nære fortiden. Deretter går vi nærmere inn på utviklingen i filosofi og historie. I den grad humaniora har kommet ufordelaktig ut av universitetenes mangesidige transformasjon i etterkrigstiden eller har fremstått som strukturelt avvikende, gammeldags eller underutviklet i forhold til andre fagområder, vil vi spørre om dette primært skyldtes et historisk *etterslep* i disse fagenes institusjonelle utvikling eller snarere deres *egenart* som vitenskaper. I dette spenningsfeltet mellom etterslep og egenart ligger en nøkkel til å vurdere hvordan dagens forskningspolitiske regime, og især dets prioritering av internasjonalt fremragende miljøer, påvirker humanistiske vitenskaper og knytter an til eller utfordrer mer langsiktige utviklingstrekk i disse fagene.

Rapportens andre del er en empirisk undersøkelse av utviklingstrekk i filosofi og historie ved de fire «gamle» universitetene i Oslo, Bergen, Trondheim og Tromsø siden 2006–2008. Vi går nærmere inn på tre problemstillinger: rekruttering og forskermobilitet, arbeidsmarkedet for de som har doktorert i faget, og tilbøyeligheten til å bruke norsk som publiseringspråk.

Rapportens tredje del drøfter de empiriske funnene opp mot andre empiriske undersøkelser og den større debatten om humaniora. I kapittel 5 drøftes hvorvidt de norske humanistiske vitenskapene fortsatt lider under et etterslep i form av blant annet svært lav mobilitet blant norske forskere og svak integrasjon i internasjonale forskerfellesskap, og hvilken betydning dette kan ha i en situasjon der den inngående forskermobiliteten fra utlandet har økt meget raskt. I kapittel 6 snus perspektivet, idet rapporten problematiserer premisset om at profesjonalisering og internasjonalisering av humanistisk vitenskap er et ubetinget gode. Kan disse prosessene

også bidra til å svekke fagenes samfunnsoppdrag? Avslutningsvis diskuteres disse dilemmaene i lys av et begrep om stedstap.

Denne rapporten er skrevet av en historiker som ikke er en dreven oppdragsforsker. Den har dermed noen trekk som skiller den fra den kvantitativt orienterte forskningen som mer eller mindre rutinemessig overvåker det norske forsknings- og utdanningssystemet. Mens slik forskning ofte tar sitt utgangspunkt i bestemte forskningspolitiske målsettinger og ved hjelp av kvantitative indikatorer kartlegger i hvilken grad disse oppnås, vil denne rapporten legge vekt på å historisere og problematisere slike målsettinger. I tillegg vil vi undersøke endringsprosessene *innenfra* fagene og deres grunnenheter ved universitetene.

2. Historisk introduksjon til humaniora

Et slående trekk ved utviklingen av norsk vitenskap i det 20. århundre er hvor sent en moderne infrastruktur for forskning ble etablert ved universitetene. Her kan man med rette tale om et historisk etterslep, ikke bare relativt til utviklingen internasjonalt eller i de andre nordiske landene, men også i forhold til norske vitenskapsmenns egne uttalte målsettinger. Å omdanne den gammeldagse «embetsmannsskolen» i Kristiania til et moderne forskningsuniversitet etter internasjonale forbilder var ledestjernen for den visjonære og handlekraftige W. C. Brøgger, som i 1906 ble valgt til Det Kongelige Frederiks første rektor. Denne ambisjonen gjennomsyret universitetets 100-årsjubileum i 1911 og ble blant annet fulgt opp med utbyggingen av de naturvitenskapelige museene på Tøyen i årene omkring første verdenskrig. Likevel tok det lang tid før universitetet fremstod som et noenlunde møblert hjem for den moderne vitenskapen. Selv om forskning var en del av professorenes embetsplikt, foregikk utviklingen av moderne laboratorier og institutter ujevnt og tilfeldig. Så sent som i 1955 ble en ny universitetslov vedtatt som langt på vei fastholdt den tradisjonelle forståelse av universitetet som en korporasjon av professorer med sentrum i fakultetene.

I tiårene frem mot 1970-tallet ble imidlertid dette institusjonelle moderniseringsetterslepet innhentet i høyt tempo. Som vi skal se, skapte tempoet i seg selv problemer ved at den ene bølge av reformer ikke ble skikkelig fordøyd og konsolidert før den neste satte inn. Dette gjaldt ikke minst innenfor de humanistiske vitenskapene, som i sin praksis og selvforståelse var knyttet til den gamle strukturen, samtidig som de etterspurte en ny.

I 1937 hadde en komité utarbeidet planer for et nytt bygg på Tullinløkka for Det historisk-filosofiske fakultet, som samtidig innebar at fagene ble organisert i forskningsorienterte institutter. Den sentrale begrunnelsen var interessant nok ikke hensynet til den humanistiske forskningen i seg selv, men at hovedfagsstudentene trengte en bedre «vitenskapelig dannelses» som grunnlag for sin fremtidige lærergjerning. Fortsatt fremstod kretsløpet av kunnskap, verdier og personer mellom universitetet og den høyere skolen som det innlysende legitimeringsgrunnlaget for fakultetets virksomhet.

Først i 1962 stod fakultetsbygget klart på Blindern. At hvert fag skulle være organisert som et institutt, var nå blitt en selvsagt forutsetning for utformingen av anlegget. Siden krigen hadde nye humanistiske universitetsinstitutter blitt innredet rundt om i byen, og hvem som fikk utdelt nøkkel til inngangsdøren fortalte noe sentralt om hvilke oppgaver de var tiltenkt: Professorer,

dosenter og stipendiater skulle her danne et eksklusivt forskningsmiljø, mens undervisningsfaget fortsatt ble administrert av seksjonene der også universitetslektorer og hjelpelærere tok del. Da fakultetsbygget på Blindern stod klart, ble seksjon og institutt fusjonert, samtidig som lærerstaben ekspanderte sterkt og endret sammensetning. For å undervise raskt voksende studentkull ble det især i Oslo ansatt et stort antall universitetslektorer, mens dosenturer og professorater i større grad ble prioritert ved de uferdige universitetene i Bergen og Trondheim. Resultatet var at instituttene langt på vei endret karakter fra eksklusive forskningsmiljøer til mer eller mindre byråkratiserte undervisningsmaskiner. Samtidig oppstod sterke hierarkiske spenninger mellom professorer og dosenter som hadde forskningstid og full medbestemmelse i universitetets besluttede organer, og den raskt voksende gruppen av universitetslektorer som i utgangspunktet manglet begge deler.

I løpet av et par tiår ble denne konflikten bilagt ved at universitetslektorene gradvis ble integrert i en enhetlig akademisk stillingsstruktur. Ulikhet i arbeidsoppgaver, forskningstid og medbestemmelse ble utjevnet, og lektorer og amanuenser fikk mulighet for opprykk til førstestilling gjennom vitenskapelig merittering. Denne strategien var inspirert av det amerikanske system med kollegiale *departments*, som ble grepet av norske universitetsfolk som et alternativ til den «tyske» modell der instituttet ble forvaltet suverent av én professor.

Det var ikke tilfeldig at *department*-strategien primært ble utformet av aktører ved Det matematisk-naturvitenskapelige fakultet. Det var her motsetningen mellom universitetets nedarvede strukturer og den moderne forskningens krav ble følt mest akutt, og det var her man i 1950-årene omdannet en tradisjonelt skoleorientert embetseksamen til en utdanning tilpasset forskningens behov. Ikke bare fakultetets lærere, men også dets beste kandidater skulle sosialiseres inn i rollen som profesjonelle forskere innenfor et ekspansivt teknisk-naturvitenskapelig forskningssystem.

For de humanistiske vitenskapene lå denne strategien av flere grunner mindre nært for hånden: Det overveiende flertall av kandidatene gikk fortsatt til skolen, og den historisk-filosofiske embetseksamen lot seg ikke løsribe fra realskolens og gymnasets spesielle kompetansekrav. Den humanistiske vitenskapens praksisformer atskilte seg fra naturvitenskapenes på mangfoldige måter, og stilte ikke de samme krav til teknisk utstyr, organisert samarbeid, vitenskapelig assistanse og komplisert organisasjon. Sett fra Det historisk-filosofiske fakultet var det heller ikke opplagt at det primære samfunnsoppdraget til alle universitetets lærere var å delta i en eksklusiv dialog med fagfeller innenfor det internasjonale forskersamfunnet. Lærernes

vitenskapelige virksomhet stod her ofte i intim forbindelse med utdanningsoppdraget og med publikum og institusjoner i det norske samfunnet. Dette kom også til uttrykk ved at mange professorer forente sin forskning med mer utadvendte oppgaver, som litteraturkritikk, foredragsvirksomhet og sentrale verv i kulturlivet. Helt sentralt i fakultetets samfunnsoppdrag stod forbindelsen til den høyere skolen. Fakultetet utdannet lektorer og adjunkter, samtidig som forskende lektorer i den høyere skolen i mange tilfeller ble rekruttert til akademiske stillinger ved universitetet. Utbyggingen av institutter og stipendordninger i 1950-årene gjorde universitetene mer selvforsynte med kandidater til vitenskapelige toppstillinger. Men da fakultetet på 1960-tallet ansatte et stort antall universitetslektorer, ble skolen igjen en viktig rekrutteringsmark.

Likevel ble realistenes *department*-ideal etter hvert grepet også av de humanistiske fag for å motvirke konsekvensene av det fakultetet i 1967 karakteriserte som en «direkte forskning-sfiendtlig» stillingsstruktur ved det fremvoksende masseuniversitetet.¹ Selv om noen sterke spenninger gjorde seg gjeldende mellom gamle og nye modeller av hva et institutt skulle være og hvilke grupper som skulle ha ansvar for hvilke oppgaver, foregikk det noen konsekvensrike endringer i de humanistiske universitetslærernes profesjonelle selvforståelse. I 1962 fant Tore Lindbekk at de humanistiske universitetslærerne atskilte seg fra sine kolleger i naturvitenskapene ved at de definerte seg mer som lærere enn som forskere.² Men omkring 1970 påviste Siri Næss at identifikasjonen med lærerrollen var trengt tilbake og var blitt en motideologi for universitetslektorene.³

Department-strategien gikk i sin kjerne ut på å profesjonalisere universitetslærerne qua forskere i et internasjonalt forskerfellesskap. Slik skulle norsk vitenskap løftes opp til et internasjonalt nivå. Men fra slutten av 1960-årene fløt denne strategien sammen med et helt annet prosjekt: å omforme det akademiske selvstyret til et representativt universitetsdemokrati. Dette prosjektet ble dels formulert innenfra lærerstaben, dels presset frem av studentene, dels også gjennomført ovenfra av regjering og storting. Instituttet ble nå oppfattet primært som en beslutningsarena, og diskusjonene kom derfor til å dreie seg om hvordan de ulike gruppene som hadde sitt virke der (professorer, universitetslektorer, studenter og administrativt ansatte) burde være

¹ Fredrik W. Thue og Kim G. Helsvig, *Universitetet i Oslo 1945–1975. Den store transformasjonen* (= John Peter Collett, red., *Universitetet i Oslo 1811–2011*, bd. 5), Oslo 2011: 222.

² Tore Lindbekk, *Forskningsorganisasjon innen moderne vitenskap*, Oslo: NAVF 1969: 71.

³ Siri Næss, *Universitetslektorer. Fordeling av goder og byrder*, Oslo: Institutt for retts sosiologi/ INAS 1973: 105 n.

representert i dets organer. Vervet som instituttstyrer skulle gå på omgang mellom alle de fast ansatte lærerne, og lederskap ble definert i administrative termer.

De forskerne som hadde påkalt det amerikanske *department* som en modell til etterfølgelse, hadde alt i utgangspunktet tolket denne modellen på en nokså selektiv og «norsk» måte. Ikke minst hadde de underspilt det faglige og strategiske lederskapets makt og handlingsrom ved ledende amerikanske universiteter, fra instituttnivået opp til presidenten og hans *Board of Trustees*. Den nærmest sømløse overgangen mellom 1960-årenes strategi for å profesjonalisere forskningen og 1970-årenes demokratisering av universitetet medførte at det oppstod en uformidlet motsetning i hele organisasjonen mellom meritokratiske og demokratiske prinsipper for deltakelse, myndighet og lederskap. Rettigheter og plikter ble fordelt flatt innenfor en sterkt utvidet og utjevnet lærerstab der den enkeltes forskningsmeritter og forskningsmotivasjon var sterkt varierende. Da femten års sterk og sammenhengende vekst ble avløst av stagnasjon midt på 1970-tallet, ble konsekvensene av disse veivalgene frosset fast i hele det norske universitetssystemet, og i høyest grad ved Universitetet i Oslo, der stillingsstrukturen ble sterkest vridd av 1960-tallets ekspansjon.

Slik ble utviklingen av et moderne norsk forskningsuniversitet etter andre verdenskrig preget av at én reformfase og ett reformkonsept avløste det andre uten at de foregående reformene hadde satt seg skikkelig i institusjonen og i universitetslærernes praksis. I den første fasen ble instituttene bygd ut som eksklusive forskningsmiljøer, i tråd med den tradisjonelle modell der instituttet ble bestyrt av en professor på livstid. I den andre fasen ble denne modellen avløst av en amerikansk inspirert modell som gikk ut på å inkludere alle fast ansatte universitetslærere i et profesjonelt forskerfellesskap ved instituttene. Etter hvert gled så dette reformprosjektet over i et annet, som gikk ut på å innføre et representativt universitetsdemokrati der instituttene utgjorde grunnenhetene.

At det ene reformprosjektet ikke var skikkelig fordøyd før det neste ble introdusert, var ikke minst påtakelig for de humanistiske vitenskapenes del. Forskningsorienterte institutter var her bare så vidt etablert da «lektoriseringen» satte inn, og forskningen kom ved mange institutter i klem under de stadig tyngre undervisningsoppgavene som de hadde overtatt fra de gamle seksjonene. I neste omgang ble forskningens profesjonalisering raskt overskygget av instituttens demokratisering, som i mange tilfeller førte til at faglig diskusjon ble fortrent av

endeløs møtevirksomhet og tautrekking mellom interessegrupper.⁴ I den stagnasjonsfase som fulgte fra midten av 1970-årene, med stillingsstopp og sterk nedgang i studenttallet, ble også det avgjørende kretsløpet med skolen brutt: Den nye videregående skolen var ikke i samme grad som det gamle gymnaset en universitetsforberedende skole. Arbeidsmarkedet i skolen var dessuten langt på vei blitt mettet gjennom en massiv tilvekst av nyutdannede lærere i den foregående perioden. Samtidig vendte de akademiske fagmiljøene mer eller mindre aktivt ryggen til skolen, og dermed til sitt tradisjonelt viktigste samfunnsoppdrag.

Da Gudmund Hernes nyttårsaften 1986 anklaget norske universiteter for å være middelmådige og uten ambisjoner, var det langt fra bare de humanistiske fagene som hadde grunn til å føle seg truffet. Likevel ble humaniora i større grad enn kanskje noe annet fagfelt rammet av identitetskrise og snikende demoralisering i de stille årene etter at studentboomen var over. Ved siden av håndgripelige institusjonelle og ressursmessige årsaker, ble krisestemningen også næret av en utbredt fornemmelse av at de verdier og den samfunnsforståelse som de humanistiske fagene formidlet, hadde tapt terreng. At studentene fra omkring 1990 vendte tilbake til de humanistiske studiene i et omfang ingen hadde forutsett, og flokket seg om tradisjonelt eksklusive fag som filosofi, religionsvitenskap og kunsthistorie, tilsynelatende uten bekymring for sin fremtid på arbeidsmarkedet, dempet nok følelsen av kulturelt legitimitetstap, men løste knapt de strukturelle problemene i norsk humanistisk vitenskap.

Slike problemer var likevel ikke enestående for humaniora. I 1996 satte det nylig fusjonerte Norges forskningsråd i gang en serie evalueringer av vitenskapelige disipliner og forskningsfelt i Norge. Mandatet gikk ut på å gi en samlet vurdering av forskningen i lys av de tilgjengelige ressurser. Komiteene, som primært bestod av fremstående fagpersoner fra de andre nordiske landene, ble også bedt om å identifisere områder der norske forskere stod sterkt internasjonalt og forskningsområder som var svakt dekket sammenliknet med andre land. De første fem disiplinene som ble evaluert, var alle naturvitenskaper. Deretter fulgte en mer blandet liste som også omfattet de humanistiske fagfeltene lingvistikk (2002), nordisk språk- og litteraturforskning (2005), historie (2008) samt filosofi og idéhistorie (2010).

Disse evalueringene påviste til dels store vanskeligheter med å få det enkelte institutt eller fagmiljø til å fungere som et levende, dynamisk underbruk av en internasjonal fagdisiplin. Visse grunnleggende problemer gikk igjen på tvers av fag og institusjon: (1) Fagmiljøene var preget

⁴ Historisk institutt ved Universitetet i Oslo er her et godt eksempel, jf. Olav Eikeland og Leif Christian Lahn, *Organisasjon og arbeidsmiljø ved Avdeling for historie, Universitetet i Oslo*. Oslo: Arbeidsforskningsinstituttet 1995: 109–130.

av lav mobilitet og lokale kretsløp, eller *innavl*, som enkelte evalueringer mer omsvøppløst kalte det. (2) Felles diskusjonsarenaer ved instituttene, i form av f.eks. felles forskningsseminarer, var svakt utviklet eller hadde løst seg opp. (3) Doktorgradsstipendiater ble i liten grad integrert i forskningsmiljøet og utnyttet som en (hardt tiltrengt) ressurs for faglig fornyelse. (4) Det foregikk ingen overordnet, målrettet kollegial diskusjon om faglige utviklingsstrategier. (5) Den faglige lederskapsfunksjonen var systematisk underutviklet i det norske systemet. Selv om evalueringene også identifiserte noen miljøer som pekte seg fordelaktig ut, fremstod det faglige grunnplanet ved norske universiteter gjennomgående som preget av lokalisme, stillstand, atomisering og anomi. Blant anbefalingene som oftest ble foreskrevet mot denne sykdomstilstanden, var økt mobilitet, integrasjon i internasjonale nettverk, styrket faglig lederskap og utvikling av langsiktige lokale forskningsstrategier.⁵

Denne listen over påviste svakheter kan leses nærmest som en katalog over områder der norske universiteter har kommet til kort i sammenlikning med amerikanske. At forsøkene på å profesjonalisere forskerrollen og omdanne instituttene til *departments* etter amerikansk forbilde raskt ble absorbert i et demokratiseringsprosjekt med helt andre implikasjoner, gir én viktig brikke for å forklare denne tilkortkommenheten. Det særnorske systemet, innført fra 1994, som gjør det mulig å oppnå opprykk fra førsteamanuensis til professor uten å søke et professorat, blir også ofte trukket frem som en viktig årsak til den svært lave mobiliteten mellom norske universiteter. Mens de amerikanske universitetenes enestående suksess i det 20. århundret bygde på en kreativ misforståelse av den tyske universitetsmodell de søkte å etterlikne, skriver den danske sosiologen Aage Bøttger Sørensen, kom nordiske forskeres misforståelse av den amerikanske modellen et snaut århundre senere langt fra til å få de samme gunstige virkningene for deres nasjonale universitetssystemer.⁶

Siden 1990-årene er en serie reformer, flere av dem av ganske radikal og potensielt dyptgripende karakter, gjennomført i norsk forskning og høyere utdanning. Mange av disse tiltakene er mer eller mindre direkte ekko av internasjonale trender og prosesser. Men samtidig er det nærliggende å oppfatte dem som forsøk på å overvinne noen av de struktur- og kulturproblemene som den særegne norske universitetsutviklingen førte med seg. Internasjonalisering av norsk forskning og økende konsentrasjon av forskningsressursene til anerkjent fremragende miljøer kan langt på vei forstås som en «profesjonalisering av forskerrollen 2.0»: et forsøk på

⁵ Jf. Karl Erik Brofoss, *En gjennomgang av Forskningsrådets evalueringer*, Arbeidsnotat 7/2004, Oslo: NIFU STEP 2004. De fagevalueringene som er utført etter 2004, bekrefter i all hovedsak det bilde som her tegnes.

⁶ Aage Bøttger Sørensen, *Sociology in Scandinavian University Systems*, i Sigmund Grønmo og Bjørn Henrichsen (red.), *Society, University, and World Community. Essays for Ørjar Øyen*, Oslo 1997: 209.

å få et prosjekt tilbake på skinnene som sporet av omkring 1970. Norsk forskning skal brynes mot internasjonale standarder, mobiliteten skal økes, og vitenskapelige stillinger skal lyses ut internasjonalt. Forskningsmiljøer som kan dokumentere resultater på «internasjonalt nivå», skal belønnes, mens middelmådighet og dødvekt ikke lenger skal tolereres. Vitenskapelig lederskap basert på faglig autoritet (en kjerneoppgave for tidligere tiders professorer) etterspørres i langt større grad enn for et par tiår siden. Samtidig er det representative universitetsdemokratiet langt på vei avvirket, og valgte instituttstyrere med et svakt mandat er blitt erstattet med ansatte styrere med ansvar oppover i styringskjeden. Disse styringsreformene kan tolkes som en tilnærming til det amerikanske systemet, eller mer pessimistisk som en avvikling av det akademiske selvstyret som er blitt oppfattet som et kjernepunkt ved universitetene.

Mange av disse tiltakene har som forutsetning at norsk vitenskaps problem er dens *etterslep*: Den befinner seg ikke ved den internasjonale forskningsfronten; den er ikke organisert etter forbilde av de beste internasjonale universitetene og blir ikke tilstrekkelig oppdatert gjennom internasjonal forskermobilitet og konkurranse. Som vi har sett, har denne problemdiagnosen en lang historie. For de humanistiske vitenskapenes del er det dessuten et spørsmål (også det med historiske forelegg) hvorvidt de henger etter andre deler av vitenskapssystemet, som naturvitenskapene eller deler av samfunnsvitenskapene.

Som den foregående gjennomgangen viser, har en slik antakelse gode historiske argumenter for seg. Men samtidig er den basert på en unilineær modell av vitenskapens utvikling som det er knyttet flere problemer til. Dels kan det innvendes at vitenskapen er organisert ulikt innenfor ulike universitetstradisjoner og samfunnstyper, og at forsøk på å overføre modeller fra en institusjonell og samfunnsmessig sammenheng til en annen sjelden eller aldri fører til at den suksess man søker å kopiere, blir gjentatt i den nye sammenhengen. Dels er det spørsmål om suksessoppskrifter fra én gren av vitenskapen uten videre lar seg overføre til en annen. I vår sammenheng er det især et kritisk spørsmål om organisasjonsformer og suksessparametere fra naturvitenskapene uten skade kan overføres på de humanistiske vitenskapene. I hvilken grad skyldes ulikheter mellom disse to vitenskapsområdene en «usamtidig» utvikling, og i hvilken grad reflekterer de en irreduibel egenart ved humaniora?

Hvorvidt den lavere grad av internasjonalisering, organisert samarbeid og strategisk konsentrasjon av forskningsressurser som man finner i mange humanistiske vitenskaper, relativt til naturvitenskapene, bør tolkes som et uttrykk for etterslep eller egenart, er et spørsmål med store forskningspolitiske implikasjoner. For så vidt som de humanistiske vitenskapene

henger etter, blir «utfordringen» at de ennå ikke har evnet å omstille seg til i de krav og den kunnskapspolitik som blir ført på andre vitenskapsfelter. I den grad forskjellene skyldes humanioras egenart, er problemet derimot at de krav som stilles og den kunnskapspolitik som føres, er forfeilet på humanioras område.

Når en kunnskapspolitik som er særlig rettet mot humaniora skal utvikles, blir det derfor avgjørende at problemdiagnosen er riktig. Et fellestrekk ved 1960-årenes bestrebelser på å profesjonalisere forskerrollen etter amerikansk mønster og dagens bestrebelser på å internasjonalisere norsk vitenskap og gjøre toppene høyere, er at begge strategiene primært ble utviklet med referanse til naturvitenskapene og andre harde disipliner og deretter søkt anvendt også på humanistiske og andre «mykere» fag. Noen av de kritiske spørsmål som prosjektet for å profesjonalisere forskerrollen reiste, kan derfor også reises mot dagens internasjonaliseringsprosjekt.

Utgangspunktet for den videre analysen er at tolkningsdilemmaet «etterslep eller egenart» ikke bør oppfattes som et enten/eller. Det inviterer til langt mer kompliserte og nyanserte svar. Svaret vil dessuten variere mellom ulike disipliner og forskningsområder innenfor et heterogent humanistisk fagfelt. Oppgaven for en humanistisk kunnskapspolitik bør da heller ikke være å velge mellom de to perspektivene, men å håndtere dilemmaer og finne de rette balansepunktene i spenningsfeltet mellom en allmenn forskningspolitikk og strategier for å ivareta disse fagenes særskilte behov og samfunnsfunksjoner.

3. Filosofi og historie – ulike forutsetninger for internasjonalisering

Av de fem humanistiske fagene som ble evaluert av Forskningsrådet i perioden 2002–2010, har vi valgt å se nærmere på filosofi og historie. Et fellestrekk ved disse to fagene er at de lyktes relativt godt med å utnytte den undervisningsdrevne veksten i 1960-årene til å styrke seg som forskningsmiljøer på lengre sikt. Historie og filosofi har således i mindre grad enn de store språkfagene slitt med strukturproblemer og faglig identitetskrise etter at forbindelsen til skolen ble svekket i siste halvdel av 1970-årene.

Samtidig har historie og filosofi det til felles at de er sterkt *divergente* disipliner: Fagene omfatter en rekke ulike forskningsretninger og temaområder som i liten grad konvergerer omkring et delt kunnskapsobjekt eller en felles teoretisk problematikk. Med den amerikanske historikeren Peter Novicks formulering kan historieforskningen i prinsippet omfatte «everything that everybody ha[ve] done everywhere». ⁷ Filosofien er divergent i en enda sterkere forstand: Graden av enighet om faglige normer mellom ulike skoleretninger og tradisjoner er her trolig mer begrenset enn i noen annen akademisk disiplin. Dette gjør det spesielt interessant å undersøke hvordan de to fagene har søkt å håndtere dette problemet under et forskningspolitisk regime som har etterspurt større konvergens i form av samarbeid, «spissede» faglige strategier og fokusert innsats ved en internasjonal forskningsfront.

Både i historisk perspektiv og fra et samtidssynspunkt er ellers forskjellene mellom de to fagene mer iøynefallende enn likhetene. Til tross for at fakultetet inntil for få år siden het *Det historisk-filosofiske fakultet*, et navn (fra 1861) som antydte at historie og filosofi var de to grunnleggende disiplinene innenfor humaniora, gav den gamle betegnelsen *sproglig-historisk embedseksamen* (fra 1871) et langt mer dekkende inntrykk av fakultetets faktiske profil som forsknings- og utdanningsinstitusjon. Historiske perspektiver og metoder gjennomsyret til langt inn i det 20. århundret praktisk talt hele det humanistiske fagfeltet i Norge. Historie har vært en sterk og i høy grad nasjonalt orientert forskningsdisiplin, med en sammenhengende tradisjon tilbake til P. A. Munch og den norske historiske skole i 1840-årene. Faget hadde lenge en sentral plass i skolen og var et av de humanistiske fagene med størst studenttilstrømning, ikke minst på hovedfagsnivå, en popularitet som vedvarte gjennom de ekspansive 1960- og tidlige 1970-årene.

⁷ Peter Novick, *That Noble Dream. The “Objectivity Question” and the American Historical Profession*, Cambridge 1988: 580.

Filosofiens utvikling i Norge har til sammenlikning vært preget av diskontinuitet og svak tradisjonsoverføring. Faget fikk fra 1870-årene en stadig mer marginal plass i norsk akademisk liv. Etter at hegelianeren Marcus Jacob Monrads (1916–1897) tid var forbi, løste filosofien seg langt på vei opp i eksperimentalsykologi og til dels psykoanalyse. Filosofien beholdt likevel en viktig oppgave i form av de forberedende prøver, arvtakeren av den omfattende «anneneksamen» som siden 1811 hadde vært det filosofiske fakultetets viktigste funksjon ved Det Kongelige Frederiks Universitet.⁸ Å studere filosofi utover de forberedende prøver ble derimot først mulig da magistergraden ble innført i 1921. Frem til 1950-årene ble det utdannet svært få magistre i filosofi: Studiet var ekstremt lite programmert og arbeidsmarkedet mildt sagt usikkert. Da en ny studieordning ble innført i 1959, åpnet det seg imidlertid en ny mulighet til å integrere et grunn- eller mellomfag i filosofi i den ordinære historisk-filosofiske embetseksamen. For et mindretall kom dette til å bli første trinn i en filosofisk magistergrad. I kombinasjon med en sterkt økende tilstrømning til forberedende prøver gav dette grunnlag for en ganske betydelig stillingsvekst i Oslo og Bergen og en grunnleggende fagetablering i Trondheim. Fordi den sterkt arbeidskrevende undervisningen til *examen philosophicum* ved UiO ble organisert i et eget institutt og i stor grad besørget av hjelpelærere ansatt på åremål, bidro ikke ekspansjonen i samme grad som ved mange andre institutter til å sprengte det tradisjonelle hierarkiet mellom professorer/dosenter og det øvrige undervisningspersonalet.

Især i Oslo der ekspansjonen var sterkest, ble det i disse årene bygd opp et meget allsidig miljø der de forskjelligste orienteringer var representert. Professor Arne Næss, som bestyrte instituttet frem til 1967, hadde i 1940- og 50-årene hatt en håndfull filosofiske elever, men disse ble rekruttert til andre filosofiske læresteder eller til det frittstående Institutt for samfunnsforskning. Næss kjente åpenbart en uvilje mot å favorisere sine egne ved ansettelser. Samtidig bidro hans filosofiske pluralisme til å legitimere det han selv kalte «dyrehageprinsippet» for rekrutteringen av lærere til Filosofisk institutt: For å skape et åpent og mangfoldig filosofisk miljø burde en rekke ulikeartede og inkommensurable faglige orienteringer være representert. Resultatet var et miljø med stort mangfold, men også lite samarbeid og ujevn kvalitet. Ved de nye filosofiske instituttene i Bergen og Trondheim oppstod en noe større grad av konvergens omkring bestemte filosofiske tradisjoner og problemstillinger (Wittgenstein, Apel, Habermas), men også her var miljøene preget av individualisme og betydelig variasjon i filosofisk orientering.

⁸ Det filosofiske fakultet ble derfor også kalt det lavere fakultet, i motsetning til de høyere fakultetene for teologi, juss og medisin. Disse betegnelsene gikk tilbake til middelalderens universiteter.

I 1970 valgte Næss, som hadde vært professor siden 1939, å fratre sitt professorat og dermed abdisere fra den filosofiske «dyrehagen» han hadde bygd opp. Dagfinn Føllesdal hadde da i realiteten allerede overtatt mye av det faglige lederskapet. I 1967 hadde han vendt hjem fra Harvard for å tiltre et nyopprettet filosofiprofessorat nummer to i Oslo. Blant annet gjennom en bistilling som professor ved Stanford videreførte han sin nære kontakt med amerikanske filosofimiljøer, og han gjorde seg snart bemerket som fakultetets sterkeste talsmann for en omlegging av forskningen og undervisningen etter forbilde av Harvard og andre amerikanske eliteuniversiteter. I 1970 tok han til orde for å løse opp fagblokkene og åpne for fleksible, mest mulig individuelle studieopplegg der pensumelementer kunne kombineres og skreddersys til den enkeltes interesser på tvers av grensene mellom fag og fakulteter. Samtidig ville han legge om den tradisjonelle, eksamensorienterte undervisningen i retning av mer prosessorienterte lære- og evalueringsformer med utstrakt essayskriving i tilknytning til seminarer. I likhet med oseanografen Harald Ulrik Sverdrup, som i 1950-årene hadde lansert en helt ny studiemodell for realfagene etter amerikansk forbilde, ønsket han å løsne universitetsutdanningen fra skolens kompetansekrav og dermed frigjøre den som en vitenskapelig utdanning som først og fremst skulle tjene forskersamfunnets egen reproduksjon.⁹

Føllesdals langsiktige prosjekt var å profesjonalisere filosofien qua forskning: Norske filosofiske arbeider skulle holde internasjonalt nivå og være et reelt bidrag til de diskusjoner som foregikk ved den internasjonale forskningsfronten på et gitt filosofisk problemområde. Samtidig kom han hjem fra Harvard med en klar oppfatning om at studentene trengte en grundig og solid breddeorientering som grunnlag for sin senere tematiske spesialisering. Å finne det rette balansepunktet mellom bredde og konsentrasjon ble derfor et sentralt anliggende for Føllesdal ved utbyggingen av filosofimiljøet i Oslo.

Likevel kan det neppe være tvil om at Føllesdals prosjekt gav helt andre anvisninger på hvordan et filosofisk fagmiljø burde bygges opp enn Næss' såkalte dyrehageprinsipp. I en kortfattet oversikt over filosofiens utvikling i Oslo har han på en hensynsfull måte antydnet at store deler av den filosofiske staben måtte byttes ut før hans visjoner lot seg realisere.¹⁰

En viktig katalysator for Føllesdals fagstrategiske prosjekt var det tiårige Etikkprogrammet under Forskningsrådet som ble etablert i 1992. Mellom 25 og 30 personer tok doktorgraden

⁹ Thue og Helsvig 2011: 304.

¹⁰ «(...) når de opprinnelige hjelpelærerne senere ble pensjonister, kunne instituttet disponere disse stillingene og utlyse dem etter hvert som de ble ledige. (...) Nå er vi i ferd med å få et (...) bredt toppmiljø i Oslo, men i alle årene mens miljøet ble bygget opp, måtte man råde forskningsrekruttene til å dra utenlands og håpe at de ville komme tilbake til Norge.» Dagfinn Føllesdal, *Filosofien i Oslo*, *Norsk filosofisk tidsskrift* 50 (2015), 3–4: 165.

gjennom programmet, som representerte noe nytt innen norsk humanistisk forskerutdanning med sitt svært intensive opplegg og utstrakte bruk av internasjonale kapasiteter i undervisning og veiledning. I tillegg deltok omkring 500 studenter på ett eller flere av programmets mange seminartilbud. Hensikten var blant annet å styrke kontakten mellom etikken som filosofisk forskningsfelt og dens mange potensielle anvendelsesområder innenfor vitenskap, profesjonsutøvelse og samfunn.

Et virkelig gjennombrudd i arbeidet med å gjøre Oslo til et internasjonalt filosofisk forsknings-sentrum kom med *Center for the Study of Mind in Nature* (CSMN), som ble opprettet som et av Forskningsrådets sentre for fremragende forskning i 2007 og som i dets nåværende form vil avsluttes i 2017. Senteret har fungert som en spydspiss for internasjonaliseringen av norsk filosofi det siste tiåret, og har medført at filosofimiljøet i Oslo er blitt tilført langt større forskningsressurser og en mer internasjonalisert forskerstab enn de filosofiske instituttene ved de øvrige norske universitetene. Denne situasjonen danner en bakgrunn både for evalueringen av norsk filosofi fra 2010 og for den følgende analysen av forholdet mellom norsk filosofis internasjonalisering og dets samfunnsoppdrag.

Det historiske bakteppet som her er trukket opp, synliggjør noen særtrekk ved norsk filosofi, sammenliknet med mange andre humanistiske disipliner i Norge. *For det første* fantes det her allerede i 1960-årene en faglig lederskikkelse med en klar ambisjon om å profesjonalisere norsk filosofisk forskning og utdanning etter forbilde fra ledende amerikanske universiteter. *For det andre* var filosofien i dobbelt forstand ubundet av nasjonale forskningstradisjoner: Filosofien har gjerne universalistiske pretensjoner, og fører i stor grad en internasjonal diskurs. Samtidig var fagets profil i Norge frem til 1960-årene bestemt av en eller to professorers orientering, som i liten grad ble reproduisert ved at professoratet gikk videre til forrige innehavers elev. Å tale om en «norsk» filosofi gir derfor liten mening. *For det tredje* er det verdt å notere seg at filosofien er det eneste av de evaluerte humanistiske disiplinene der Universitetet i Oslo utvetydig ble oppfattet å ha det kvalitativt sterkeste forskningsmiljøet. Evalueringene av nordisk språk og litteratur, lingvistikk og historie gav derimot alle uttrykk for en viss forbauselse over at fagmiljøet ved landets største og presumptivt ledende universitet ikke hevdet seg sterkere. En bakenforliggende årsak synes å være at de strukturelle spenningene som 1960-årenes raske ekspansjon skapte, rammet Universitetet i Oslo hardest, og at mange av de humanistiske fagmiljøene ennå ikke helt har overvunnet denne negative arven.

Historie kan her plasseres i en mellomposisjon. Faget fikk et stort innslag av lektorer, og det ble skapt hierarkiske spenninger som kastet skygger over Osломiljøet i 1970- og 80-årene. Men historie hadde en sterkere forskningsorientering enn mange av språkfagene, og ganske tidlig begynte man å bruke lektoratene som rekrutteringsstillinger til forskning. Terskelen for å oppnå fast stilling ble hevet, samtidig som kravet om doktorgrad langt på vei falt bort for søkere til dosenturer og professorater.

Også i historiefaget ble ansettelsespolitikken i de ekspansive 1960-årene i stor grad formet av undervisningsbehovene. Imidlertid ble det lagt til grunn at forskningskompetanse innenfor en bestemt periode av norsk historie gav undervisningskompetanse også i denne periodens europeiske og internasjonale historie. Dette innebar at forskning innenfor norsk historie ble tydelig prioritert og at 1960-årenes undervisningsdrevne ekspansjon i stor grad skjedde på den nasjonale forskningstradisjonens grunn. Dette gjaldt trolig i enda høyere grad ved Historisk institutt i Bergen, der den politiske historien stod sterkt, og der man i stor utstrekning sørget for å tilpasse stillingene til sine foretrukne interne kandidater.¹¹

Mens Føllesdal allerede omkring 1970 gikk inn for å profesjonalisere norsk filosofisk forskning ved å internasjonalisere den, forholdt det seg i en viss forstand motsatt i historiefaget. Ottar Dahl, den ledende vitenskapsteoretiske autoritet blant norske historikere i 1960-årene, betraktet i sitt historiografiske standardverk norsk historieforskning som en ubrutt forskningstradisjon omkring et begrenset antall eksemplariske problemer.¹² Disse problemene, som for eksempel forholdet mellom kongemakt, kirke, aristokrati og bønder i middelalderen eller forholdet mellom utløsende årsaker til og dypereliggende forutsetninger for selvstendighetsverket i 1814, var uten unntak relatert til den norske nasjonens tilblivelse og utvikling. En metodologisk nasjonalisme fremstod slik som en vesentlig forutsetning ikke bare for etableringen av en norsk historievitenskap på 1800-tallet, men også for fagets videre profesjonalisering og disiplinering i det 20. århundre. I et potensielt nærmest altomfattende fag som historie var det nettopp denne nasjonale forskningstradisjonen som skapte et minimum av problemkonsentrasjon, konvergens og kumulativ kunnskapsutvikling. Slik oppfattet i hvert fall historikerne i stor grad selv situasjonen frem til begynnelsen av 1970-årene.

¹¹ Som Tore Grønlie uttrykker det, gav «ekspansjon og beskjeden konkurranse (...) rom for en nokså personorientert rekrutteringspolitikk». Femti år for historie, i Astrid Andresen, Yngve Flo og Tore Grønlie, red., *Historie som historie 1957–2007*, Bergen: Historisk institutt, UiB 2007: 14.

¹² Ottar Dahl, *Norsk historieforskning i det 19. og 20. århundre*, Oslo 1959.

Siden den tid har flere utviklingstrekk bidratt til å løse opp dette fasttømrede bildet av historiefaget. Her skal særlig tre forhold fremheves: *For det første* bidro 1970-årenes høykonjunktur for sosialhistorien til radikalt å utvide historieforskningens temaområde. Den sosialhistoriske generasjonen fra 1970-tallet hadde, med May-Brith Ohman Nielsens ord, vært «ute i sjarkene, nede i gruvene, på kirkegårdene, i fabrikkhallene, på barnehjemmene, langs brødkøene, ute i elvene, over grytene, i husmannsstuene, på arbeidskontorene, under dynene, i bedehus, fjøs og bakgårder – der menneskene var.»¹³ Samtidig bidro dette på subtilt vis til å endre historikernes selvforståelse. På liknende måte som politikken for den politiske historikeren var samfunnets autoritative sentrum, ble historieforskningen oppfattet som det autoritative sentrum for utviklingen av historisk kunnskap og historiebevissthet. Mens Ottar Dahl og hans generasjon betraktet historikeren som del av et eksklusivt forskerfellesskap, understreket mange sosialhistorikere identifikasjonen og forpliktelsene overfor gruppene og miljøene de utforsket. Slik ledet sosialhistorien til en «desentrering» ikke bare av historiefagets objekt, men også av dets autoritet over den historiske kunnskapen og bevisstheten.

For det andre ble det utviklet en ny form for forskerprofesjonalitet i historiefaget som ikke hadde sitt sentrum i den akademiske historieforskningen ved universitetene, men i oppdragsforskningen. I 1982 dannet en gruppe yngre historikere, de fleste fra Osloområdet, *Norsk historikerforening* (HIFO), som gjorde det til sin viktigste oppgave å formidle oppdragsforskning til historikere uten fast akademisk stilling. Bakgrunnen var den tilnærmet totale stillingsstoppen ved universitetene, som langt på vei hadde spolert de akademiske karriereutsiktene for en sterkt forskningsmotivert generasjon av unge historikere med hovedfag fra de radikale 1970-årene. Selv om den oppstod som en nødsforanstaltning, fikk den historiske oppdragsforskningens profesjonalisering betydelige virkninger for det norske historiefaget. Etter hvert som forskere av «HIFO-generasjonen» oppnådde faste stillinger ved universitetene, kom prosjektet også til å prege den akademiske historieforskningens praksis og selvforståelse, noe evalueringen av norsk historieforskning fra 2008 påpekte: Norske historikere skrev i større grad enn sine kolleger i mange andre land for et publikum utenfor academia; de skilte i liten grad mellom faginternt motivert akademisk forskning og oppdragsforskning, og især historikerne ved Universitetet i Oslo viste en tilbøyelighet til å la omfattende forskningsinnsatser styres av jubileer og de runde årstalls historieskrivning.¹⁴

¹³ May-Brith Ohman Nielsen, «Framtid for den faglige frimodigheten», *HIFO-nytt* 3/1994: 28.

¹⁴ *Evaluering av norsk historiefaglig forskning. Bortenfor nasjonen i tid og rom: fortidens makt og fremtidens muligheter i norsk historieforskning*, Oslo: Forskningsrådet, Divisjon for vitenskap 2008, særlig 151 ff. og 171 ff.

En tredje utviklingstendens siden 1970-tallet som har bidratt til å rokke ved den fasttømrede modell av historievitenskapen som Dahl og hans generasjon stod for, er samtidshistoriens stadig sterkere dominans i faget. I en situasjon der historikermiljøet vokste raskt, samtidig som fagets etablerte kanon av problemstillinger kunne fremstå som «gjennomforsket» og med avtakende eksistensiell betydning for en stadig mer samtdsorientert velferdsstat, representerte samtidshistorien en mulighet til å legge helt nytt land under plogen. Med sitt enorme kildetilfang syntes dette landnåmet å by på nærmest grenseløse forskningsmuligheter. Men her ligger også samtidshistoriens potensielle problem: mangelen på problemkonsentrasjon og fraværet av en forskningstradisjon som nye bidrag kan bryne seg mot.

I denne situasjonen er det vanskelig å finne ut hvordan det kan skapes større problemkonsentrasjon og konvergens i historiemiljøene ved norske universiteter. Evalueringen fra 2008 tok til orde for at miljøene i større grad burde føre en fagstrategisk debatt og begrunne prioriteringen av bestemte fagfelt ut fra hva som synes mest fruktbart for historieforskningens utvikling og fornyelse. Men jo mer divergent et fagmiljø blir, jo vanskeligere blir det å føre en slik debatt på rent faglige premisser. Det er heller ikke opplagt at økt internasjonalisering vil føre til økt konvergens; resultatet kan like gjerne bli en ytterligere tematisk spredning av faget.

4. Internasjonalisering på norsk: Filosofi og historie 2006–2016

Flere av de humanistiske fagevalueringene fant tegn på at fagmiljøene stod overfor større endringer i den umiddelbare fremtid. Alle de evaluerte fagene stod foran, til dels også midt oppe i, et omfattende generasjonsskifte. I de aller fleste fagmiljøene avvek de yngre forskernes publiseringsmønster signifikant fra seniorenenes. Især var de mer tilbøyelige til å skrive på engelsk for et internasjonalt publikum og å prioritere tidsskriftsartikler fremfor monografier, kapitler i antologier og interne instituttpublikasjoner. Dette hang i det minste delvis sammen med ulikheter i karrieremønster og formelle kvalifikasjoner: Mens mange av seniorenene hadde oppnådd professortittel på grunnlag av realkompetanse, var doktorgrad basert på organisert forskeropplæring nå blitt en ufravikelig forutsetning for en akademisk karriere.

Siden disse fagevalueringene ble gjennomført, har noen potensielt selvforsterkende endringsprosesser fått moment i det humanistiske fagfeltet: Avviklingen av det akademiske selvstyret i norsk egalitær versjon er ført videre, blant annet ved at instituttstyrere ikke lenger er valgt, men ansatt. Det såkalte tellekantsystemet som ble innført i 2006, har fått stadig større konsekvenser ikke bare for det vitenskapelige publiseringsmønsteret, men også for hvordan individuelle forskningsmeritter vurderes ved ansettelsesprosesser og i andre sammenhenger.¹⁵ Samtidig har universitetene forpliktet seg stadig sterkere til å lyse ut vitenskapelige stillinger internasjonalt og legge aktivt til rette for internasjonal rekruttering. Gjennom denne prosessen har norske universiteter langt på vei blitt del av et integrert akademisk arbeidsmarked innenfor EØS-området, med til dels dramatiske virkninger for rekrutteringen i mange fag.¹⁶ Dette er en *game changer* med potensial til drastisk å forsterke implikasjonene av det pågående akademiske generasjonsskiftet.

På denne bakgrunn er det interessant å kartlegge utviklingen innenfor filosofi og historie i årene etter at evalueringene ble foretatt. Vi skal først se nærmere på rekruttering og forskermobilitet. Dernest skal vi kartlegge hvor doktorgradskandidater fra de ulike universitetene har funnet arbeid. Endelig skal vi undersøke publiseringsmønsteret både til universitetsforskerne og de

¹⁵ Dette er klart påpekt i den danske evalueringen av det norske tellekantsystemet. Slike effekter kan ifølge evalueringen påvirke «the work environment, job satisfaction and the perception of meaning in research activities». *Evaluering af den norske publiceringsindikator*, Dansk center for forskningsanalyse, Aarhus Universitet 2014: 12.

¹⁶ Siden 2004-2005 har de norske universitetene utlyst ledige vitenskapelige stillinger på EUs portal Era-More/Euraxess, og siden 2008 har en rekke norske universiteter og høyskoler undertegnet og implementert et felles europeisk normverk for vitenskapelig rekruttering, *The European Charter for Researchers and the Code of Conduct for the Recruitment of Researchers*. Hvordan dette faktisk praktiseres, og i hvilket omfang ledige vitenskapelige stillinger eventuelt unndras internasjonal utlysning, har jeg ikke hatt kapasitet til å kartlegge.

doktorgradskandidatene som ikke rekrutteres til universitetene. Til sammen kan dette fortelle oss noe om i hvilken grad og på hvilke måter en systematisk satsing på internasjonal forskningskvalitet og rekruttering kommer det norske samfunnet – og ikke minst de underliggende deler av utdanningssystemet – til gode.

4.1. Rekruttering og forskermobilitet

I evalueringen av norsk historieforskning ble det gitt en oversikt over hvordan de evaluerte forskerne og det totale forskerpersonalet i historiefaget fordelte seg på stillingsnivå, alder og kjønn. Men det ikke foretatt noen analyse av forskermobilitet og rekrutteringsmønstre verken internt mellom norske læresteder eller mellom Norge og utlandet. Komiteen som evaluerte filosofi og idéhistorie fikk derimot utarbeidet en slik oversikt. Ved hjelp av NIFUs doktorgrads- og forskerpersonalregister ble det registrert ved hvilket universitet det fast ansatte personalet ved de fire filosofimiljøene i Oslo, Bergen, Trondheim og Tromsø hadde tatt hovedfag. Denne fremgangsmåten medførte at analysen av den inngående forskermobiliteten fra utlandet ble mangelfull. Derimot ble det overbevisende dokumentert at mobiliteten mellom de norske lærestedene var meget lav, og at UiO praktisk talt ikke hadde ansatt filosofer utdannet ved andre norske universiteter. Av dem med norsk utdanningsbakgrunn hadde 94 % av de fast ansatte filosofene i Oslo sitt hovedfag derfra. Det tilsvarende tallet for UiB var 72 %, også det en meget høy grad av egenrekruttering, mens Trondheim (46 %) og Tromsø (38 %) hadde vært langt mer tilbøyelige til å rekruttere filosofer fra andre norske læresteder. Noe av denne skjevheten har en enkel historisk forklaring: Fordi filosofien i Trondheim og Tromsø ble bygd opp sist, har den ennå ikke «oppnådd» den samme grad av selvrekruttering, og særlig de eldre forskerne vil av naturlige grunner ha sin utdanningsbakgrunn fra Oslo eller Bergen. At UiO notorisk ikke rekrutterer filosofer fra andre norske universiteter, kan likevel ikke forklares på denne måten. Det påviste mønsteret kan derfor også tyde på at det på evalueringstidspunktet allerede hadde etablert seg et visst institusjonelt hierarki i norsk filosofi med Oslomiljøet på toppen og med Bergen, Trondheim og Tromsø i synkende orden nedover. Tallene indikerer at det har vært lettere å oppnå fast stilling ved å bevege seg nedover i dette hierarkiet enn oppover. Også dette kan imidlertid delvis forklares historisk, og så lenge tallene ikke er brutt ned på ulike alderskohorter av forskere, er det ikke mulig å avgjøre hvor langt hierarki-hypotesen bærer.

Like lukket som filosofimiljøet i Oslo fremstod overfor de øvrige norske universitetene, like åpent var det alt i 2010 blitt mot utlandet. Blant de UiO-filosofene som hadde levert sin CV til evalueringskomiteen, hadde hele 17 sin doktorgrad fra et utenlandsk universitet (det totale

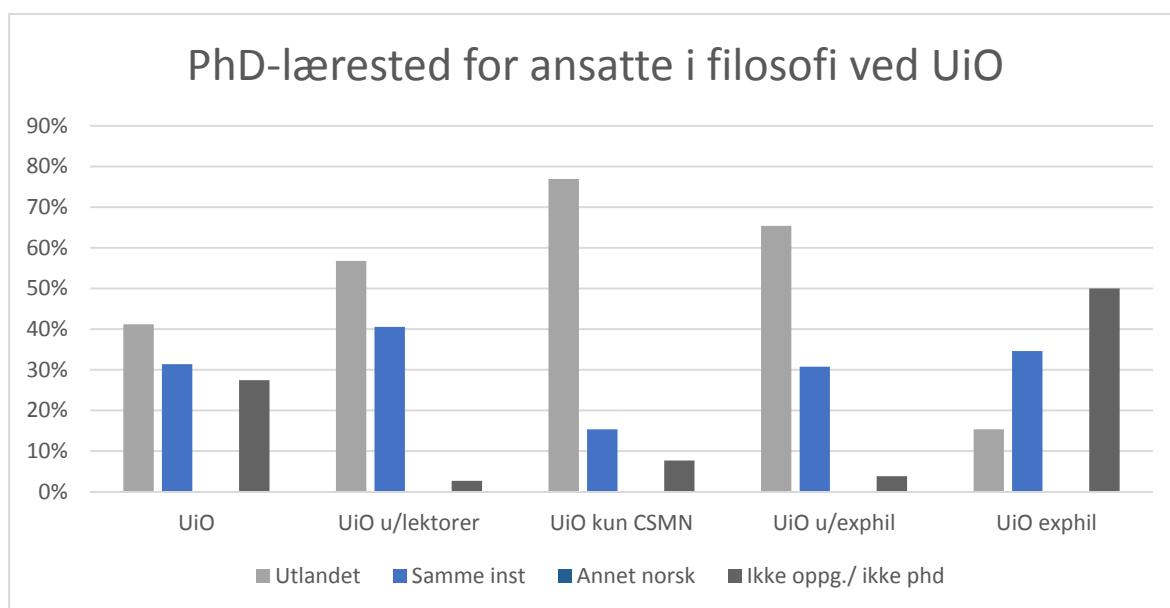
antall filosofer i Oslo som evalueringen omfattet, var 40). Denne gruppen omfattet både forskere med norsk hovedfag og doktorgrad fra utlandet og forskere med utenlandsk bakgrunn og utdanning. Dette indikerte en betydelig internasjonal mobilitet, og vel å merke en toveis mobilitet som også omfattet norske forskere. Hvor omfattende – og eventuelt hvor toveis – den internasjonale mobiliteten var i de øvrige norske filosofimiljøene, gav evalueringen imidlertid bare høyst usikre indikasjoner på.

For å kunne presentere et mer oppdatert og fullstendig bilde av rekrutteringsmønstre og forskermobilitet i norsk filosofi, har vi foretatt en opptelling basert på informasjon på instituttenes hjemmesider samt nettstedet academia.edu og andre nettsøk.¹⁷ For å identifisere noen grove utviklingsmønstre, har vi satt et skille mellom dem som har oppnådd sin nåværende faste stilling før og etter 2006. Mens evalueringen kartla mobilitetsmønstre ved hjelp av data om hvor forskerne hadde sitt hovedfag fra, tar vi utgangspunkt i hvilken institusjon forskerne har avlagt doktorgraden ved. Tallene er dermed ikke direkte sammenliknbare. En ulempe med vår fremgangsmåte er at vi blir sittende igjen med en restkategori, forskere uten doktorgrad, som vi ikke har datagrunnlag til å si noe om mobiliteten til. En annen ulempe er at tallene ikke fanger opp at en forsker kan arbeide ved en annen institusjon i en periode etter disputas for deretter å bli rekruttert tilbake til sitt gamle Alma Mater. For å korrigere for dette, har vi også registrert tidligere ansettelsessted eller gjesteinstitusjon, basert på CV/kortbiografi på de ansattes hjemmesider. Ut fra disse opplysningene viste det seg i praksis vanskelig å skille klart mellom midlertidige forskningsopphold og faste ansettelsesforhold. Tallene må brukes med en viss forsiktighet, også fordi de ensidig er basert på de ansattes egne opplysninger og fordi det varierer hvor oppdaterte institusjonenes nettsider er.

¹⁷ Vi har inkludert postdoktorer og personer med tittelen forsker i undersøkelsen, men ikke stipendiatene. Vi må av flere grunner regne med en viss feilmargin i dette tallmaterialet, da informasjonen vi har benyttet oss av kan være ufullstendig og inneholde feil. Dette gjelder særlig opplysninger om ansettelsestidspunkt og overgang til nye stillinger.

Tabell 1. PhD-lærested for ansatte i filosofi ved Universitetet i Oslo

Filosofi UiO	Totalt	Utlandet		Samme institusjon		Annet norsk		Ikke oppg./ ikke phd	
UiO	51	21	41 %	16	31 %	0	0 %	14	27 %
UiO u/lektorer	37	21	57 %	15	41 %	0	0 %	1	3 %
UiO kun CSMN	13	10	77 %	2	15 %	0	0 %	1	8 %
UiO u/exphil	26	17	65 %	8	31 %	0	0 %	1	4 %
UiO exphil	26	4	15 %	9	35 %	0	0 %	13	50 %

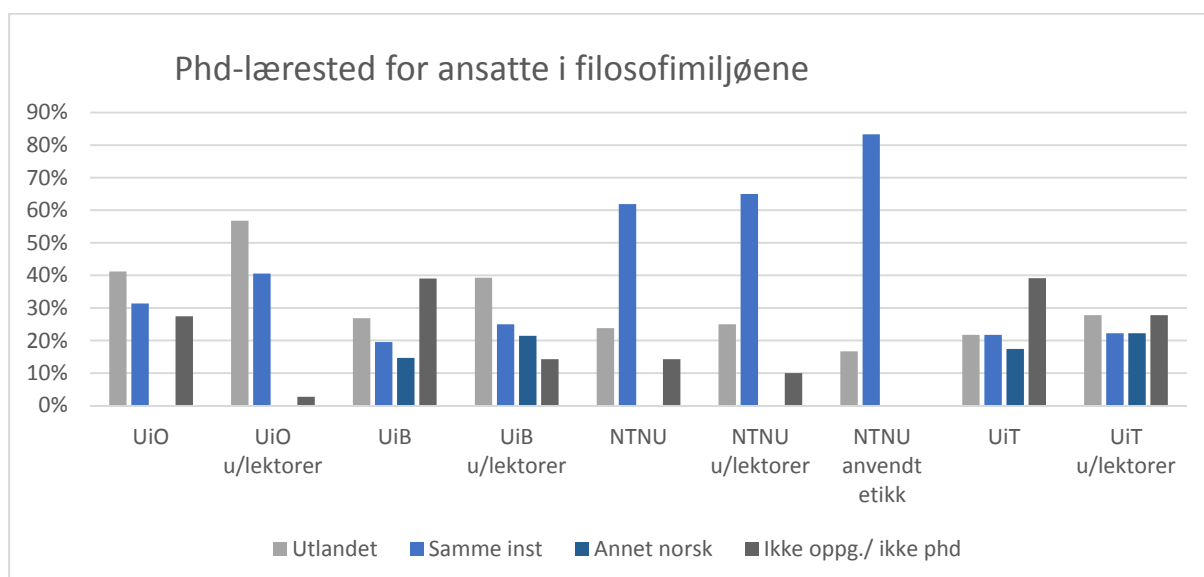

Når man holder lærerne ved *examen philosophicum* utenfor, bekrefter våre tall fra UiO det mønsteret som ble påpekt i evalueringen fra 2010: Av en stab på 26 forskere (stipendiater unntatt), hadde 12 utenlandsk bakgrunn. 17 av forskerne hadde doktorgrad fra utlandet, hvorav hele sju hadde norsk bakgrunn. Åtte av forskerne hadde doktorgrad fra UiO, mens en manglet doktorgrad. Ingen hadde altså doktorgrad fra et annet norsk universitet, og bare én hadde hatt stilling eller forskningsopphold ved et annet norsk universitet (Tromsø).¹⁸

¹⁸ Her må det presiseres at skillet mellom den «ordinære» filosofiseksjonen ved IFIKK og CSMN i praksis er ganske flytende. Vi har valgt å inkludere de av medarbeiderne ved CSMN som er filosofer i faste fulltidsstillinger både i staben ved senteret og i staben ved filosofiseksjonen, mens medarbeidere ved CSMN i midlertidige stillinger blir behandlet kun som medarbeidere ved dette senteret.

Tabell 2. PhD-lærested for ansatte i filosofi ved norske universiteter

Filosofi	Totalt	Utlandet		Samme institusjon		Annet norsk		Ikke oppg./ ikke phd	
UiO	51	21	41 %	16	31 %	0	0 %	14	27 %
UiO u/lektorer	37	21	57 %	15	41 %	0	0 %	1	3 %
UiB	41	11	27 %	8	20 %	6	15 %	16	39 %
UiB u/lektorer	28	11	39 %	7	25 %	6	21 %	4	14 %
NTNU	21	5	24 %	13	62 %	0	0 %	3	14 %
NTNU u/lektorer	20	5	25 %	13	65 %	0	0 %	2	10 %
NTNU anvendt etikk	6	1	17 %	5	83 %	0	0 %	0	0 %
UiT	23	5	22 %	5	22 %	4	17 %	9	39 %
UiT u/lektorer	18	5	28 %	4	22 %	4	22 %	5	28 %

Ved CSMN finner vi, ikke overraskende, den samme tendensen forsterket: Av 13 forskere hadde sju utenlandsk bakgrunn. Hele 10 hadde utenlandsk doktorgrad, to hadde doktorgrad fra UiO, mens det for én ikke forelå opplysninger. Det er altså liten tvil om at senteret har bidratt til å internasjonalsere det filosofiske miljøet i Oslo. Blant de filosofene som underviser ved *examen philosophicum*, er mønsteret derimot et annet: Av de 26 lærerne har én utenlandsk bakgrunn. Fire har utenlandsk doktorgrad, Ni har doktorgrad fra UiO, mens 13 ikke har

doktorgrad.¹⁹ Etter 2006 har imidlertid instituttet sluttet å operere med egne *ex.phil.*-stillinger, og gjennomsnittsalderen i denne gruppen er derfor høy.

Ved Universitetet i Bergen viser våre tall at av 28 forskere (stipendiater og lektorer unntatt) har åtte, eller mellom en tredjedel og en fjerdedel, utenlandsk bakgrunn, mens 11 har utenlandsk doktorgrad. Et lite flertall av utlendingene og alle de norske med utenlandsk doktorgrad er ansatt etter 2006. Åtte har doktorgrad fra Bergen og fire fra Oslo, hvorav to er ansatt etter 2006. Av de resterende har én ikke doktorgrad, mens vi for tre mangler opplysninger. Fem har tidligere hatt stilling eller forskningsopphold i Oslo, to i Trondheim og en i Tromsø. Noe under halvparten av de ansatte har dessuten hatt minst ett internasjonalt forskningsopphold. Disse tallene antyder en betydelig internasjonal mobilitet også i bergensmiljøet, først og fremst ved rekruttering av utlendinger til faste stillinger, men også ved at et økende antall forskere av norsk herkomst har doktorgrad fra utlandet. I denne oversikten er 13 universitetslektorer knyttet til undervisningen ved *examen philosophicum* holdt utenfor. Disse er nesten uten unntak rekruttert lokalt og mangler doktorgrad. Også ved Senter for vitenskapsteori med 12 filosofer i forskerstillinger har det vært en betydelig internasjonalisering etter 2006: Av de seks som er blitt ansatt siden 2006 har fire utenlandsk bakgrunn og tre doktorgrad fra utlandet. At fire filosofer i Bergen har doktorgrad fra Oslo, mens ingen av dem vi har opplysninger om har disputert i Trondheim eller Tromsø, styrker hypotesen om at det har dannet seg et relativt fast hierarki mellom de norske filosofimiljøene.

Ved NTNU er internasjonaliseringen foreløpig svakere: Fire av 14 forskere (stipendiater unntatt) har utenlandsk bakgrunn, mens sju har doktorgrad fra Trondheim. For tre mangler vi opplysninger. Ved Senter for anvendt etikk med seks forskere er mobiliteten enda mindre. Fem har disputert i Trondheim, mens en har utenlandsk bakgrunn og doktorgrad. Ingen av dem oppgir å ha arbeidet ved noe annet norsk universitet tidligere. Både ved instituttet og senteret har imidlertid nyrekrutteringen vært beskjedent etter 2006.

I Tromsø er derimot to tredjedeler av staben på 23 forskere ansatt etter 2006. Av disse er fem utlendinger med doktorgrad fra et utenlandsk universitet. Fem har disputert ved samme institusjon. To har doktorgrad fra Oslo, en fra Bergen og en fra Trondheim. Av de sju i den nåværende staben som ble ansatt før 2006, hadde tre doktorgrad fra UiT, én fra UiO, én hadde ikke doktorgrad og for én savnes opplysninger. Til sammen fem Tromsøfilosofer oppgir å ha

¹⁹ Vårt kriterium for å plassere personer i denne gruppen er at de er oppført under emneordet *examen philosophicum* på instituttets hjemmesider. De fleste i denne kategorien er eldre ansatte som utelukkende eller primært har undervist ved *ex.phil.*, men gruppen omfatter også enkelte med en profil som filosofiske *forskere*.

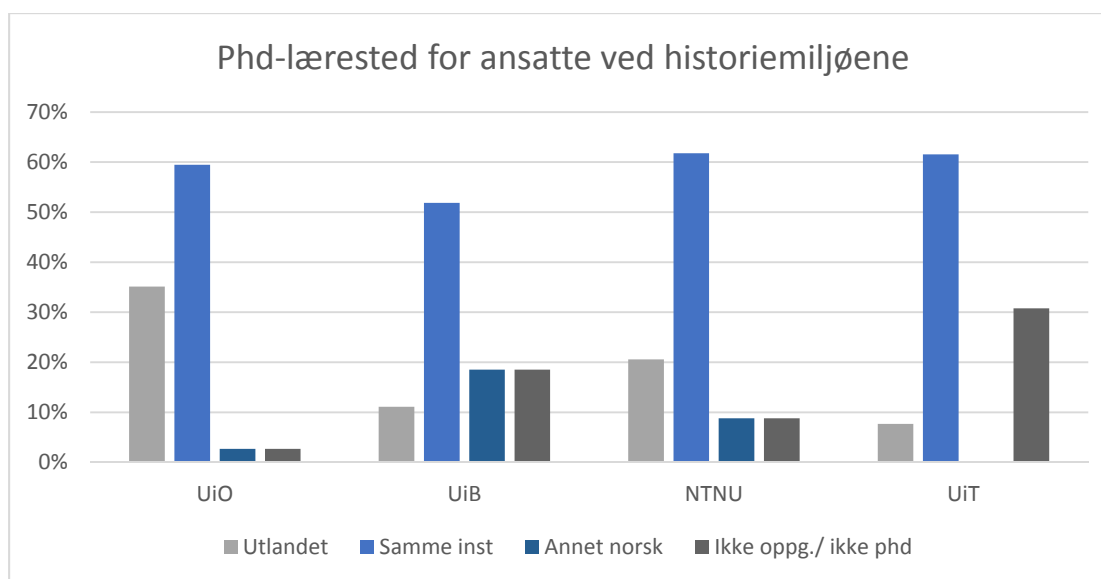
hatt tidligere stilling eller gjesteopphold ved et annet norsk universitet: to i Oslo, to i Trondheim og én i Bergen.

Denne gjennomgangen viser at filosofimiljøet i Oslo har en historie med omfattende internasjonal rekruttering tilbake til før 2006, at mobiliteten har vært toveis, og at den er kombinert med et tilnærmet fullstendig fravær av rekruttering fra de andre norske universitetene. Også bergensmiljøet har hatt en betydelig internasjonal rekruttering, de siste årene i kombinasjon med et visst tilsig av norske forskere med utenlandsk doktorgrad. I Tromsø har prosessen begynt senere, men tendensen er i hovedsak den samme. Ved NTNU har nyrekrutteringen etter 2006 imidlertid vært så liten at det ikke er mulig å spore en klar utviklingsretning. Det er verdt å notere en viss tendens til økende innenlandsk forskermobilitet blant filosofene, ved at forskere beveger seg nedover i et hierarki fra Oslo til Bergen eller fra alle de andre universitetene til Tromsø. Denne tendensen er ikke sterk, men kan gi en pekepinn om at internasjonalisering i kombinasjon med et tiltakende institusjonshierarki over tid *kan* bidra til å øke også den innenlandske forskermobiliteten. At filosofer tradisjonelt har hatt et meget begrenset arbeidsmarked utenfor UH-sektoren, og derfor opplever et sterkere press på å flytte dit forskerstillingene er enn forskerrekrutter i fag med bedre jobbmuligheter utenfor akademia, er trolig også en viktig faktor her.

Hva så med historie, et fag med sterke nasjonale tradisjoner og en tradisjonelt sterk prioritering av norske forskningstema? La oss igjen begynne med miljøet i Oslo. Hvis man betrakter forskerstaben på 37 personer under ett, blir antakelsen om at historie er et langt mindre internasjonalt fag enn filosofi tilsynelatende bekreftet. Mens tre av fem filosofer med fast forskerstilling ved UiO hadde doktorgrad fra utlandet, gjaldt det samme bare vel en tredjedel av historikerne. Og mens bare vel en av fire filosofer (28 %) hadde doktorgrad fra samme institusjon, var godt over halvparten (59 %) av historikerne «made in Oslo». Bare én hadde doktorgrad fra et annet norsk universitet (Bergen). Dessuten oppgir vel en tredjedel å ha arbeidet ved en annen norsk institusjon tidligere. I mange tilfeller dreier det seg trolig om institusjoner i Oslo-området, men nesten en fjerdedel av staben har tidligere vært ansatt eller hatt gjesteopphold ved et annet norsk universitet: seks i Bergen, tre i Trondheim og tre i Tromsø. Den innenlandske mobiliteten var med andre ord relativt beskjeden, men ikke som hos Oslofilosofene ikke-eksisterende.

Tabell 3. PhD-lærested for ansatte i historie ved norske universiteter

Historie	Totalt	Utlandet		Samme inst		Annet norsk		Ikke oppg./ ikke phd	
			%		%		%		%
UiO	37	13	35 %	22	59 %	1	3 %	1	3 %
UiB	27	3	11 %	14	52 %	5	19 %	5	19 %
NTNU	34	7	21 %	21	62 %	3	9 %	3	9 %
UiT	13	1	8 %	8	62 %	0	0 %	4	31 %

Ser vi imidlertid nærmere på de 24 historikerne som er blitt ansatt i sin nåværende stilling ved UiO etter 2006, blir bildet et annet. Av disse er ni utlendinger og to norske med utenlandsk doktorgrad. Videre har 12 disputert i Oslo og én i Bergen, mens én ikke har doktorgrad. Av dem som ble ansatt før 2006, har til sammenlikning tre av fire sin doktorgrad fra Oslo. Går vi enda tettere på utviklingen, finner vi at av 15 historikere som har oppnådd sin nåværende stilling i 2011 eller senere, var ni utenlandske, og to av de seks norske ble ansatt i mindre konkurranseutsatte lektorstillinger. Dette må betegnes som en dramatisk endring av rekrutteringsmønsteret på kort tid.

Ved Universitetet i Bergen med 27 fast ansatte historikere har utviklingen vært jevnere. Her er det interessant nok flere som har utenlandsk bakgrunn enn doktorgrad fra utlandet. Dette kan indikere at enkelte utlendinger er blitt rekruttert på et tidlig tidspunkt i sin karriere, og at en del av disse har hatt andre beveggrunner til å bosette seg i Norge enn ønsket om å oppnå en akademisk stilling. Den internasjonale rekrutteringen i Bergen har ikke akselerert: Av de fem historikerne ved instituttet med utenlandsk bakgrunn, er tre ansatt før 2006 og to etter. Forøvrig har halvparten av staben (14 personer) doktorgrad fra Bergen, én fra Trondheim, to fra Tromsø

og én fra Oslo. Én har ikke doktorgrad, og for tre savnes sikre opplysninger. Bare en person oppgir å ha vært ansatt eller gjest ved et annet norsk universitet tidligere (Oslo). Slik fremstår Bergen fortsatt som et relativt selvrekrutterende miljø.

I Trondheim, som har hatt en større nyrekruttering enn Bergen siden 2006, har vel en femtedel av historikerne utenlandsk opprinnelse. Den internasjonale rekrutteringen har vært klart stigende, om enn ikke like kraftig som i Oslo: Av de som er ansatt i sin nåværende stilling etter 2006, har en fjerdedel utenlandsk bakgrunn. Selvrekrutteringen er på omtrent samme nivå som i Bergen. Blant dem som ble ansatt før 2006, har imidlertid to av tre doktorgrad fra egen institusjon. I tillegg har instituttet siden 2006 rekruttert en forsker med doktorgrad fra Oslo og en fra Tromsø. To har tidligere vært ansatt eller gjesteforsker i Bergen, en i Tromsø og ingen i Oslo.

I Tromsø er innslaget av utlendinger i den faste forskerstaben begrenset (1 av 13). I tillegg synes selvrekrutteringen å være høy. Åtte har doktorgrad fra Tromsø, mens ingen av de vi har opplysninger om, har doktorgrad fra et annet norsk universitet. To har tidligere hatt tilknytning til UiO. I fire tilfeller mangler vi sikre opplysninger om doktorgrad. Alle disse har imidlertid en lang forskerkarriere bak seg i Tromsø.

Denne gjennomgangen viser at en kombinasjon av økende inngående forskermobilitet og lav mobilitet mellom de norske universitetene preger både filosofien og historiefaget. Dette er i særlig grad tilfelle i filosofimiljøet i Oslo, som knapt har ansatt en eneste forsker med doktorgrad fra et annet norsk universitet, og som samtidig fremstår som det klart mest internasjonaliserte av alle de miljøer som her er undersøkt.

Samtidig er filosofien i Oslo det miljø der internasjonaliseringen i størst grad er blitt drevet frem innenfra. Etikkprogrammet fra 1991 var lagt opp etter forbilde av forskeropplæringen ved fremstående amerikanske universiteter, og ble et møtepunkt mellom norske forskerrekutter og internasjonale størrelser på etikkfeltet. Talentfulle unge filosofer har gjennom mange år aktivt blitt oppfordret til å ta doktorgrad ved fremstående utenlandske universiteter, og tallene viser at en betydelig andel av de fast ansatte norske filosofene i miljøet har en utenlandsk doktorgrad og/eller andre former for internasjonal erfaring. Ved *Center for the Study of Mind in Nature* har flere av de norske medarbeiderne en internasjonal karriere bak seg, og en rekke internasjonale forskere er blitt trukket til Oslo på kortere eller lengre basis. Internasjonaliseringen er altså toveis, og personalet især ved CSMN utgjør et genuint internasjonalt forskningsmiljø.

Dette synes å ha lagt grunnlaget for et nokså entydig institusjonelt hierarki i norsk filosofi, i motsetning til situasjonen i mange andre humanistiske fag, som historiefaget, lingvistikken og nordistikken. I Bergen har rekrutteringen av utenlandske filosofer nådd et betydelig omfang de senere årene, men miljøet mangler en spydspiss tilsvarende CSNM. Miljøet omkring Wittgenstein-arkivet har tiltrukket seg en del internasjonale eksperter. Generelt synes bergensmiljøet likevel å avtegne en mer spredt forskningsprofil enn Oslo.

Forskjellen mellom filosofiens og historiefagets internasjonalisering kommer klart frem ved å stille de to fagmiljøene i Oslo i kontrast til hverandre. Historikermiljøet i Oslo bestod inntil for få år siden av forskere som i stor grad hadde sin utdanning og doktorgrad fra Universitetet i Oslo og var integrert i et nasjonalt historikerfelleskap. Historikerne har i liten grad oppfattet seg som del av et genuint internasjonalt forskerfelleskap, og de fleste har arbeidet med forskningstema fra norsk historie. Når et slikt miljø i løpet av få år får et betydelig innslag av utenlandske forskere, er det et interessant og ennå åpent spørsmål hva konsekvensene vil bli på kortere og lengre sikt. Dette spørsmålet skal vi komme tilbake til nedenfor.

4.2. Arbeidsmarkedet for norske doktorer i internasjonaliseringens tid

Hvordan påvirkes de norske doktorenes karrieremønster av at de i økende grad utkonkurreres av utenlandske søkere når forskerstillinger blir ledige ved universitetene? Ser vi konturene av et mer hierarkisert høyere utdanningssystem, der doktorer må bevege seg nedover i hierarkiet for å oppnå fast ansettelse – fra universiteter til høyskoler og fra «gamle» til nye universiteter? I hvilken grad hemmes en slik tilpasning av norske forskeres uvilje mot å flytte på seg? Ser vi en økende tendens til at doktorer oppgir en karriere i UH-sektoren til fordel for arbeid i andre sektorer? Og, sentralt i vår sammenheng: vil doktorgradskandidater som rekrutteres nedover og utover til andre samfunnssektorer derved spre den internasjonale eliteorientering de er blitt oppdratt til i sin forskerutdanning, til stadig større deler av UH-systemet og andre samfunnsinstitusjoner, eller vil de der utvikle mer noen formidlende og «stedstilpassede» kunnskapspraksiser?

Denne rapporten kan vanskelig besvare hele dette spørsmålskomplekset på en fullgod måte. Men sammenholdt med de studiene NIFU har gjennomført de senere årene, kan vår lille undersøkelse av hvor doktorgradskandidatene i filosofi og historie i dag arbeider, gi noen holdpunkter for å vurdere situasjonen. Ved hjelp av opplysninger hentet inn dels fra universitetenes hjemmesider, dels direkte fra institusjonene, har vi registrert alle som har disputert fra 2008 til

2015. Dernest har vi søkt å finne frem til kandidatenes nåværende arbeidssted. Universitetenes, høgskolenes og ulike forskningsinstitutters hjemmesider samt nettstedet academia.edu er her de viktigste informasjonskildene. Det hefter en viss usikkerhet især ved bestemmelsen av arbeidssted for doktorer som ikke arbeider innenfor forskning og utdanning. En annen feilkilde er at hjemmesider ikke alltid er oppdaterte, og at vi derfor i enkelte tilfeller kan ha unngått å fange opp en persons siste bevegelser på arbeidsmarkedet.

Vi har delt doktorene i seks kategorier: (1) De som har tilknytning til ett av de fire «gamle» universitetene, (2) de som er knyttet til ett av de tre nye universitetene Stavanger, Agder og Nordland, (3) de som er ved statlige høyskoler, (4) de som er ved forskningsinstitutter eller ABM-institusjoner, (5) de som har gått ut av academia, og (6) de som befinner seg i utlandet.

Vår metode, å undersøke hvor åtte-ni årskull av doktorer befinner seg *nå*, har også noen opplagte svakheter ved seg. NIFU, som overvåker arbeidsmarkedssituasjonen for master- og doktorgradskandidater, følger disse gruppene over tid ved hjelp av registerdata. En doktors vei til en akademisk toppstilling tar mange år. Opplysninger om hva vedkommende foretar seg etter ett, to eller fem år sier derfor ikke all verden. På den annen side er det grunn til å anta at den økende internasjonale konkurransen om akademiske stillinger medfører at det i fremtiden vil bli langt vanskeligere enn tidligere å vende tilbake til en akademisk forskerkarriere hvis man først har forlatt utdannings- og forskningssektoren. Mobilitet oppover i det akademiske institusjonshierarkiet eller fra forskningsinstitutt til universitet er derimot mer sannsynlig. Undersøkelsen kan altså ikke gi noe klart svar på hvor stor del av de doktorkullene vi har undersøkt som vil gjøre en akademisk forskerkarriere. Men vårt øyeblikksbilde kan på den annen side fortelle noe interessant om hvordan disse kullene mer umiddelbart har tilpasset seg en situasjon der stillinger som tidligere ville blitt oppfattet som naturlige karrieremål for universitetenes egenproduserte doktorer, i økende grad går til internasjonale søkere.

Oversikter over antallet personer med doktorgrad i Norge viser en dramatisk vekstkurve fra 1990-årene frem til i dag. Selv om humaniora står for en relativt beskjeden andel av landets totale doktorpopulasjon (ca. 9 % av doktorgradene avlagt i tidsrommet 1970–2011), har fagfeltet fått sin del av veksten og vel så det. I 1990-årene steg andelen kandidater i humanistiske fag som oppnådde doktorgradsstipend til tett oppunder nivået innenfor naturvitenskap og

teknologi.²⁰ Dette var resultatet av en bevisst politikk for å styrke forskerutdanningen og øke antallet doktorer på alle fagområder.

Tatt i betraktning den formidable vekst i antall disputaser, er det påfallende hvor relativt stabilt doktorenes fordeling på ulike sektorer og institusjonstyper har holdt seg, i hvert fall inntil for få år siden. Fra 1970 til 2009 oppnådde noe over halvparten av de fleste årskullene stilling ved universiteter, høyskoler og forskningsinstitutter, mens det blant de øvrige har funnet sted en viss dreining fra offentlig til privat sektor. Denne dreiningen har imidlertid i liten grad vedrørt doktorene i humaniora, der hele 92 % var sysselsatt i offentlig sektor i 2009.²¹

Denne stabiliteten har sammenheng med at doktorgraden er blitt en forutsetning for fast ansettelse på førsteamanuensisnivå. Fra 1981 til 2009 ble antallet personer med doktorgrad ved norske universiteter og høyskoler seksdoblet.²² Stilt sammen med avviklingen av det gamle hovedfaget og innføringen av nye bachelor- og mastergrader med Kvalitetsreformen, synes det klart at doktorgraden er blitt et integrert og alminneliggjort ledd i den akademiske gradsstrukturen. For 1990-årenes store skare av humanistiske kandidater kunne et stipend ironisk nok fremstå som en nærliggende og relativt strukturert karrierevei i en situasjon der humanistene i stor grad hadde mistet sin gamle veldefinerte nisje i arbeidsmarkedet. Men i motsetning til realistene og teknologene manglet humanistene også veldefinerte karriereveier utenom academia for personer med doktorgrad. Dermed ble en økende usikkerhet for humanister på arbeidsmarkedet løftet helt opp til doktorgradsnivået. En minkende andel av doktorene i humaniora gjør akademisk karriere, og veien til topps er blitt lengre: Mens rundt halvparten av doktorene fra kullene frem til 1990 hadde oppnådd professorat ni år etter disputas, gjaldt dette bare for en fjerdedel av kullene fra siste halvdel av 1990-tallet.²³ Samtidig viste en NIFU-undersøkelse fra 2007 at tre fjerdedeler av doktorene i humanistiske fag ønsket seg en forskerkarriere, og at andelen av doktorene som var blitt skuffet i sine forskningsambisjoner, var større her enn på noe annet fagfelt.²⁴

At den akademiske karrieren er blitt et stadig lengre lerret å bleke, betyr samtidig at svaret på hvor stor andel av dem som disputerer på et gitt tidspunkt som vil oppnå fast forskerstilling,

²⁰ Terje Bruen Olsen, *Noen er innom, få blir, enkelte når til topps. En statistisk undersøkelse av høytutdannedes karriere ved forskningsinstitusjonene*, Arbeidsnotat 10/2006, Oslo: NIFU STEP 2006: 17.

²¹ Terje Bruen Olsen, *Med doktorgrad i arbeidslivet. En undersøkelse basert på registerdata*, Rapport 41/2012, Oslo: NIFU 2012: 21.

²² *Ibid.*: 32.

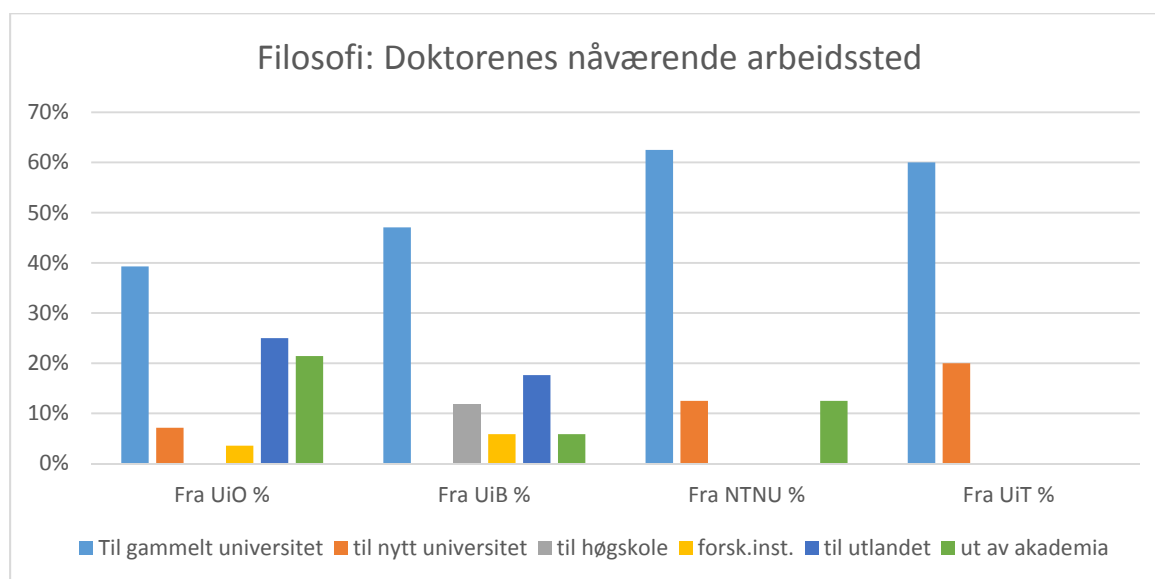
²³ *Ibid.*: 39.

²⁴ Svein Kyvik og Terje Bruen Olsen, *Doktorgradsutdanning og karrieremuligheter. En undersøkelse blant to årskull doktorgradskandidater*, Rapport 35/2007, Oslo: NIFU STEP 2007: 48, 50.

skytes stadig lengre ut i fremtiden. Dermed tar det også lang tid før eventuelt forverrede karrierevilkår oppdages i statistikken. Her kan vårt øyeblikksbilde ha en viss verdi: Det kan fange opp noen tidlige tegn på hvilke betingelser doktorer har møtt på arbeidsmarkedet de siste årene og hvordan de har tilpasset seg disse betingelsene.

Tabell 4. Nåværende arbeidssted for doktorer i filosofi som disputerte 2008 eller senere

Filosofi	Fra UiO	Fra UiO %	Fra UiB	Fra UiB %	Fra NTNU	Fra NTNU %	Fra UiT	Fra UiT %
<i>Til gammelt universitet</i>	11	39 %	8	47 %	5	63 %	3	60 %
<i>til nytt universitet</i>	2	7 %	0	0 %	1	13 %	1	20 %
<i>til høgskole</i>	0	0 %	2	12 %	0	0 %	0	0 %
<i>forsk.inst.</i>	1	4 %	1	6 %	0	0 %	0	0 %
<i>til utlandet</i>	7	25 %	3	18 %	0	0 %	0	0 %
<i>ut av academia</i>	6	21 %	1	6 %	1	13 %	0	0 %
<i>opplysninger mangler</i>	1		2		1		1	
<i>totalt</i>	28	100 %	17	100 %	8	100 %	5	100 %

Resultatene får frem noen slående forskjeller mellom disiplinene filosofi og historie, men også betydelig variasjon mellom de ulike lærestedene. I noen tilfeller er imidlertid tallene så små at deres symptomverdi er begrenset.

En betydelig andel av de filosofiske doktorene fra alle lærestedene befinner seg fortsatt ved et av de «gamle» universitetene i midlertidig eller fast stilling: snaut 40 % av de til sammen 28 kandidatene fra UiO, rundt halvparten av de 17 fra UiB, snaut to tredjedeler av de åtte fra NTNU og tre av de fem doktorene fra Tromsø. Den høye andelen ved NTNU skjuler imidlertid at flere av doktorene har fått arbeid ved enheter som tidligere lå under Høgskolen i Sør-Trøndelag. Det er en viss mobilitet mellom lærestedene: Blant de til sammen elleve doktorene fra UiO som befinner seg ved ett av de «gamle» universitetene, er én førsteamanuensis og én postdoktor ved UiB, mens to er førsteamanuenser i Tromsø. Av åtte doktorer i Bergen som befinner seg ved ett av de fire gamle lærestedene er én førsteamanuensis i Tromsø og én postdoktor ved UiO, mens én doktor fra NTNU har blitt professor i Tromsø. Den nest største gruppen av doktorer i Oslo og Bergen er de som befinner seg i utlandet. Det gjelder sju av doktorene fra Oslo og tre av dem fra Bergen. Samtlige av disse har tilknytning til et utenlandsk universitet, de fleste som postdoktor. Fire av de sju i Oslo og alle de tre i Bergen er utlendinger som har returnert til sine hjemland eller flyttet til tredjeland. Blant dem som har gått ut av academia finner vi flest doktorer fra Oslo (seks), mot én i Bergen, én i Trondheim og ingen i Tromsø. De nye universitetene har knyttet til seg til sammen fire doktorer: to fra Oslo, en fra Trondheim og en fra Tromsø. Høgskoler og forskningsinstitutter er derimot meget beskjedne avtakere med to doktorer hver. Generelt fremstår doktorene fra Oslo og Bergen som langt mer geografisk mobile enn doktorene fra Trondheim og Tromsø, som i dominerende grad har funnet seg arbeid i samme region.

Vender vi oss mot historie, er bildet et annet, især for den store gruppen på til sammen 69 doktorer fra Universitetet i Oslo. Av disse har kun 12, eller omkring en sjettedel, oppnådd fast eller midlertidig stilling ved et av de «gamle» universitetene – alle ved UiO. Snaut en fjerdedel av doktorene befinner seg ved forskningsinstitutter eller i AMB-sektoren, en fjerdedel ved en statlig høgskole, og en fjerdedel utenfor utdannings- og forskningssektoren. Bare to har fått stilling ved et nytt universitet, mens tre befinner seg i utlandet.²⁵

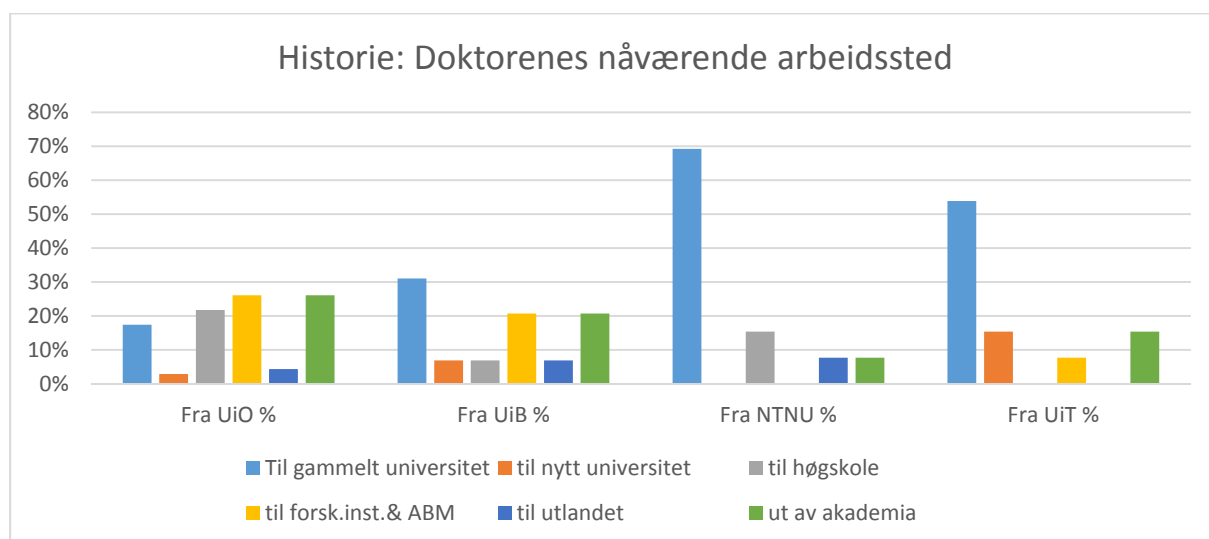
I en situasjon hvor det åpenbart har vært meget vanskelig å oppnå fortsatt tilknytning til den institusjon man doktorerte ved, er det slående hvor lite beredt historiedoktorene i Oslo tilsynelatende har vært til å flytte på seg. For en historiker er det riktignok atskillig lettere enn for en filosof å finne faglig relevant arbeid utenfor universitetene, også på doktorgradsnivå. Oslo har dessuten landets høyeste konsentrasjon av aktuelle arbeidsplasser for doktorer i

²⁵ To av disse er utlendinger, hvorav en er postdoktor, mens en norsk doktor har fått fast stilling ved et dansk universitet.

historie utenom universitetene: forskningsinstitutter, ABM-institusjoner og andre.²⁶ En del av historiedoktorene hadde dessuten allerede fast stilling ved en institusjon utenom universitetene før de påbegynte sitt doktorgradsstudium.

Tabell 5. Nåværende arbeidssted for doktorer i historie som disputerte 2008 eller senere

Historie	Fra UiO	Fra UiO %	Fra UiB	Fra UiB %	Fra NTNU	Fra NTNU %	Fra UiT	Fra UiT %
Til gammelt universitet	12	17 %	9	31 %	18	69 %	7	54 %
til nytt universitet	2	3 %	2	7 %	0	0 %	2	15 %
til høyskole	15	22 %	2	7 %	4	15 %	0	0 %
til forsk.inst. & ABM	18	26 %	6	21 %	0	0 %	1	8 %
til utlandet	3	4 %	2	7 %	2	8 %	0	0 %
ut av akademia	18	26 %	6	21 %	2	8 %	2	15 %
opplysninger mangler	1	1 %	2	7 %	0	0 %	1	8 %
totalt	69	100 %	29	100 %	26	100 %	13	100 %

I Bergen har ni av til sammen 29 doktorer fått tilknytning til et av de «gamle» universitetene, åtte av dem til Universitetet i Bergen. Seks doktorer arbeider ved et forskningsinstitutt eller ABM-institusjon, hvorav bare én ved en institusjon i Bergen. Noen av disse var trolig ved institusjonen før de påbegynte doktorgraden. Seks doktorer, eller omkring en femtedel, har forlatt akademia; disse er spredt over et stort geografisk område. To har fått arbeid ved en statlig høyskole, to ved et nytt universitet, og to befinner seg i utlandet; begge er utlendinger og har

²⁶ Av de 13 historiedoktorene fra UiO som var tilknyttet et forskningsinstitutt eller i AMB-sektoren, hadde ti sin arbeidsplass i Oslo, en i det sentrale østlandsområdet og to i andre landsdeler. Av de 16 historiedoktorene fra UiO som arbeidet ved høyskoler, befant seks seg i Oslo og seks i det øvrige sentrale østlandsområdet, mens fire var i andre landsdeler.

oppnådd akademiske posisjoner. Sammenfattet har en større andel av historiedoktorene i Bergen oppnådd universitetstilknytning enn tilfellet er i Oslo, kanskje ikke overraskende i betraktning av at UiO har utdannet over dobbelt så mange doktorer de siste åtte årene som Bergen. I denne gruppen har mobiliteten vært liten også blant Bergensdoktorene, mens de øvrige kategoriene jevnt over har vært mer mobile enn historiedoktorene i Oslo. Dette har trolig sammenheng med at Bergensområdet har et vesentlig mindre tilbud av relevante institusjoner enn Osloområdet.

Blant historiedoktorene fra NTNU har en meget høy andel (to tredjedeler eller 18 personer) fortsatt tilknytning til et av de gamle universitetene. Bortsett fra én som er postdoktor i Tromsø, er samtlige ved NTNU. Imidlertid kamuflerer dette tallet at noen er rekruttert til lærerutdanningen og andre deler av den tidligere Høgskolen i Sør-Trøndelag. For øvrig arbeider fire doktorer ved en høgskole, to har gått ut av academia, og to befinner seg i utlandet – begge utlendinger som har fått tilknytning til et universitet i sitt hjemland.

Av dem som har disputert i Tromsø har sju av 13 doktorer tilknytning til et av de gamle universitetene – alle UiT. To er blitt førsteamanuensis ved et nytt universitet – en i Bodø og en i Stavanger. For øvrig er én ved Norsk polarmuseum, og to arbeider utenfor academia.

Et slående trekk ved historiedoktorene, sammenliknet med filosofene, er at praktisk talt ingen er blitt rekruttert til et annet universitet enn det de avla doktorgraden ved. Et unntak er de nye universitetene, men den andel som er blitt rekruttert dit, er svært liten. Et annet trekk er det langt større arbeidsmarkedet for historikere med doktorgrad utenfor universitetene, både i andre deler av utdannings- og forskningssystemet og utenfor dette. I historiefaget har det lenge eksistert alternative karriereveier utenfor universitetene, særlig i Osloområdet. Dette er nok en sentral grunn til at den geografiske mobiliteten blant historiedoktorene er meget lav. Spissformulert kan det se ut som at historiedoktorene, især i Oslo, heller gir avkall på en forskerkarriere enn å oppgi sin tilhørighet til regionen. Dette kan samtidig tas som en indikasjon på at det ikke har utfelt seg noe hierarki mellom landets universiteter på historieforskningens område: Å ha doktorgrad fra UiO synes ikke å være noen fordel i konkurransen om akademiske stillinger; tvert om er andelen som har akademisk forskerstilling markant lavere blant UiO-doktorene enn blant doktorene fra Bergen, Trondheim og Tromsø. At doktorene fra UiO i større grad enn doktorer fra de andre universitetene finner arbeid utenfor academia, er imidlertid ikke spesielt for historie, og henger sammen med hovedstadens store og differensierte arbeidsmarked.

4.3. Vitenskapelig publisering på norsk: en døende praksis?

En av de største bekymringer som har vært artikulert fra humanistisk og samfunnsvitenskapelig hold overfor den nye forskningspolitikken, er at norsk skal dø ut som akademisk språk eller henvises til en sekundær rolle som et formidlingsspråk til bruk overfor ulike vitenskapseksterne publikum. Er dette en utvikling vi ser (eller kan ane) konturene av i henholdsvis filosofi og historie?

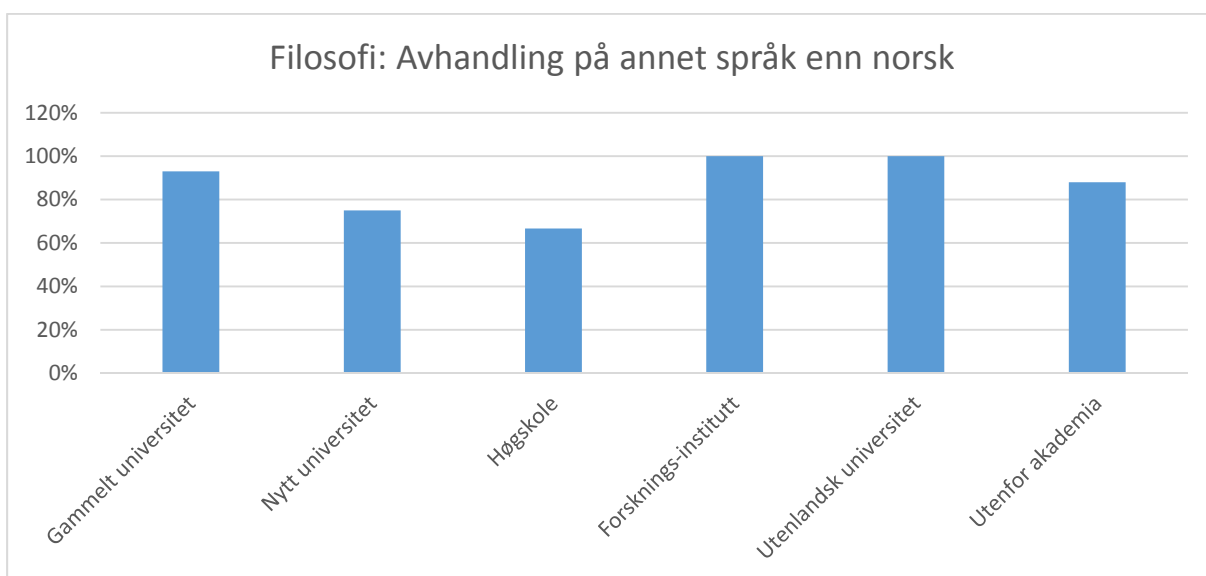
For å undersøke dette spørsmålet har vi prøvd ut ulike fremgangsmåter. I større, kvantitative publiseringsanalyser brukes fortrinnsvis det nasjonale forskningsinformasjonssystemet *Cristin*, der institusjoner og enkeltforskere selv legger inn sine publikasjoner og øvrige forskningsaktiviteter. Å bruke *Cristin* til forskningsformål krever imidlertid adgang som såkalt superbruker, en prosess som er relativt omstendelig og kompetansekrevende og som vi derfor ikke har funnet anledning til her. Isteden prøvde vi først å bruke den relativt nyopprettede nasjonale forskningsbiblioteks-søkemotoren *Oria*, som gir oversikt over forskningsbidrag i mange ulike kanaler med mulighet til å sortere treffene på bl.a. publiseringsspråk og sjanger (artikkel/monografi/bidrag i antologi osv.). Det viste seg imidlertid at sorteringsfunksjonen på språk var meget unøyaktig og at søkemotoren også inneholdt en rekke andre feilkilder som gjorde søkeresultatene lite pålitelige. Vi satt derfor igjen med et høyst ufullkomment, men likevel mer pålitelig alternativ, nemlig Nasjonalbibliotekets database over norske og nordiske tidsskriftsartikler, *Norart*. Denne databasen omfatter langt fra alt en forsker publiserer på norsk, men fanger likevel opp noe sentralt, nemlig publiseringsaktivitet i norske (og nordiske) fagtidsskrifter. En feilkilde er imidlertid at *Norart* opererer med en meget bred definisjon av fagtidsskrift. Enkelte forskere som har interesser utover sin vitenskap, og som er glade i å skrive, kan dermed få svært mange treff. Brukt med forsiktighet og på gruppenivå gir antall treff i *Norart* likevel en grov indikasjon på hvor tilbøyelig et fagmiljø eller en alderskohort av forskere er til å publisere på norsk.

Det må her presiseres at vi verken er ute etter å kartlegge forskningskvalitet eller forskningsproduktivitet, men utelukkende utbredelsen av norsk som akademisk publiseringsspråk. For å kunne skille mellom de som har få treff i *Norart* fordi de generelt har publisert lite, og de som har få treff fordi deres publiseringsprofil i liten grad omfatter det *Norart* fanger opp, har vi imidlertid også registrert antall *Oria*-treff pr. forsker. Disse tallene brukes kun som en hjelp til å fortolke *Norart*-treffene, og ikke som et selvstendig mål på publiseringsaktivitet.

I tillegg til analysen av antallet Norart-treff har vi registrert hvilket språk doktoravhandlingene er publisert på. Dette er en enkel, men trolig ganske treffsikker indikasjon på hvilken status norsk har som akademisk publiseringspråk i et fagmiljø, siden doktoravhandlingen er en formell initieringsrite med stor symbolsk tyngde. Det har også den fordel at det fanger opp publiseringsatferden til de sist ankomne i forskerfellesskapet, og dermed kan gi en pekepinn om utviklingen fremover. Samtidig setter imidlertid språket en doktoravhandling er skrevet på, grenser for hvem som kan brukes som opponenter. Et ønske om å trekke bestemte internasjonale kapasiteter på feltet inn i vurderingen av arbeidet, vil således ofte være medvirkende til beslutningen om å skrive på engelsk.

Tabell 6. Avhandlingsspråk i filosofi siden 2008 etter doktorenes nåværende arbeidssted

Filosofi	Gammelt universitet	Nytt universitet	Høgskole	Forsknings-institutt	Utenlandsk universitet	Utenfor akademia
Antall	27	4	3	2	10	8
Avhandling på annet språk enn norsk	93 %	75 %	67 %	100 %	100 %	88 %

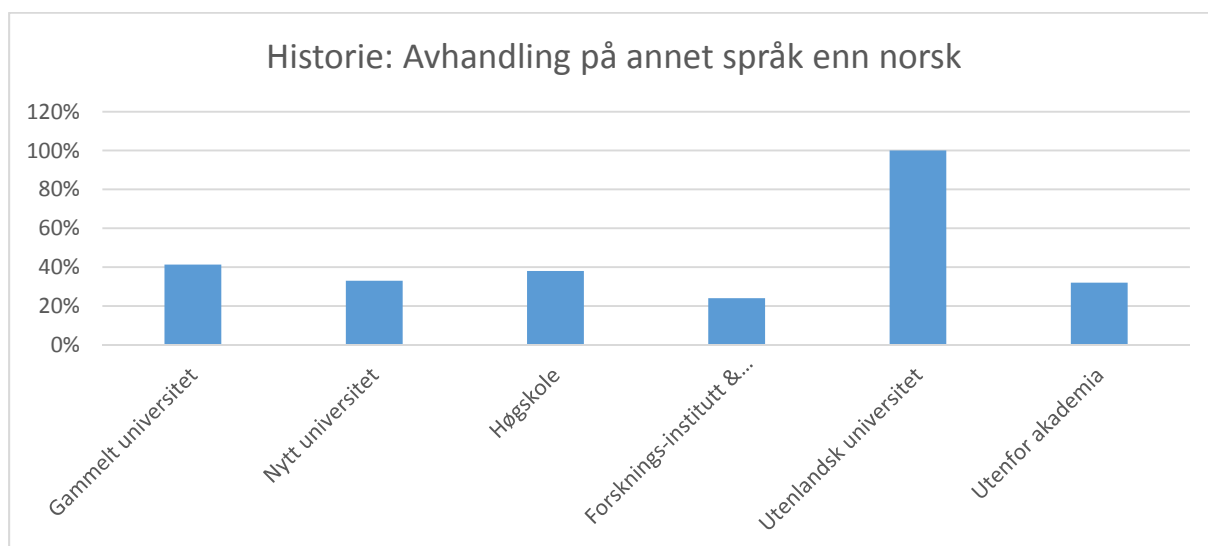

Hvis vi begynner med dette målet, kommer det straks til syne en klar forskjell mellom fagene filosofi og historie. Av de til sammen 59 doktoravhandlingene i filosofi som ble avlagt i perioden 2008–2015, var 53, eller omtrent 90 %, skrevet på et annet språk enn norsk, som i nesten alle tilfellene vil si engelsk. Engelsk har således oppnådd hegemoni som avhandlingsspråk i den grad at det å disputere på en norskspråklig filosofisk avhandling, langt på vei fremstår som brudd på en etablert norm. Dette gjelder ved alle de fire universitetene som er

undersøkt. Oslo og Bergen har hver hatt to norskspråklige avhandlinger, og Trondheim og Tromsø én. Selv om tallene er svært små og derfor må fortolkes med varsomhet, er det en tendens til at de som har skrevet doktoravhandling på norsk, har fått arbeid lenger nede i det akademiske hierarkiet enn de øvrige kandidatene – i første rekke ved høyskoler og nye universiteter.

Tabell 7. Avhandlingsspråk i historie siden 2008 etter doktorenes nåværende arbeidssted

Historie	Gammelt universitet	Nytt universitet	Høgskole	Forsknings-institutt & ABM	Utenlandsk universitet	Utenfor akademia
Antall	46	6	21	25	7	28
Avhandling på annet språk enn norsk	41 %	33 %	38 %	24 %	100 %	32 %

I historie er bildet mer sammensatt. Av til sammen 137 doktoravhandlinger er 52, eller litt under 40 %, skrevet på et annet språk enn norsk. Også her er engelsk helt dominerende. Her er det imidlertid også betydelig variasjon mellom lærestedene: Mens halvparten av avhandlingene ved UiO og NTNU var engelskspråklige, gjaldt det samme bare en sjettedel av avhandlingene fra Bergen og én av i alt 13 avhandlinger fra Tromsø. Det synes altså, ikke overraskende, å være en nær sammenheng mellom innslaget av utenlandske forskere i et miljø og andelen avhandlinger som skrives på engelsk.²⁷ Det er en viss tendens til at doktorer med engelskspråklige avhandlinger oftere enn andre oppnår fast forskerstilling i UH-sektoren, mens

²⁷ Det er å vente at andelen engelskspråklige avhandlinger især ved UiO vil stige de neste årene, ettersom en del av de utenlandske forskerne er ansatt så nylig at de ennå ikke har rukket å veilede noen frem til doktorgraden.

doktorer med norskspråklige avhandlinger er overrepresentert blant dem som går ut av academia og (især) dem som arbeider ved forskningsinstitutter eller i ABM-sektoren. I alle disse sektorene er imidlertid doktorer med norskspråklig avhandling i flertall. Bare blant de sju doktorene som i dag har tilknytning til et utenlandsk universitet, er bildet annerledes – her har samtlige skrevet avhandling på engelsk.

Går vi videre til å se på antallet Norart-treff som indikator på norsk publiseringsaktivitet blant forskerpersonalet i filosofi og historie, blir tolkningsproblemene større. Å regne ut aritmetiske gjennomsnittsverdier på institusjoner, stillingskategorier eller alderskohorter gir her begrenset informasjon, fordi publiseringsaktiviteten varierer sterkt fra person til person. En eller to spesielt aktive personer kan således gi store utslag på gjennomsnittsverdiene. En mer meningsfull fremgangsmåte har vist seg å være å sortere oversikten over forskere ved hver institusjon etter Norart-skåre. Hva kjennetegner de som skårer spesielt høyt, og hvor stor andel av forskerstaben kan karakteriseres som høye skårene? Hvilke kjennetegn har de som skårer lavt, og hvor stor andel av forskerstaben er lavskårere? Særlig viktig i vår sammenheng er aldersfaktoren: I den grad det kan påvises en systematisk tendens til at de yngre eller yngste kohortene er lavskårere, vil hypotesen om at norsk er et utrydningstruet akademisk språk styrkes. Men her oppstår straks et måleproblem: Siden vår indikator er det totale antallet Norart-treff, vil eldre forskere som har publisert over en årrekke, ha åpenbare fortrinn fremfor de yngre. I den grad det å publisere i norskspråklige tidsskrifter er (eller er i ferd med å bli) knyttet til en mer moden fase av ens akademiske karriere, når en kan trekke veksler på og formidle tidligere utført primærforskning, vil de yngste årsklassene komme ytterligere dårlig ut. Dette betyr at resultatene av undersøkelsen må tolkes med stor forsiktighet.

Hvis vi igjen begynner med filosofimiljøet i Oslo, kommer et interessant mønster til syne. Blant de 26 forskerne som ikke har oppgitt noen spesiell tilknytning til *ex.phil.*-undervisningen, er det bare fire som har mer enn tre treff i *Norart*. En person skiller seg ut med 62 treff og en utpreget profil som «offentlig intellektuell». De to neste på listen har henholdsvis 20 og 10 treff. Begge er involvert ved CSMN og har en internasjonal forskningsprofil med mange engelskspråklige publikasjoner på sine CV'er. Alle disse tre er modne forskere i alderen 55–60 år. Fjerdemann er derimot en meget ung filosof med tilknytning til CSMN som liksom de to foregående kombinerer en internasjonal forskningsprofil med offentlig debatt og faglig formidling. 17 forskere har 0 eller 1 treff. 10 av disse har utenlandsk bakgrunn. Blant de øvrige tilhører noen, men langt fra alle, en yngre generasjon forskere.

Blant de 12 forskerne som har tilknytning til CSMN, er det bare de tre vi nettopp noterte oss, som har mer enn 3 Norart-treff. Et høyt innslag av utlendinger forklarer noe, men ikke alt: Blant de sju med 0 eller 1 treff, finner vi flere nordmenn over 40 år.

Vender vi oss mot de lærerne som underviser til *examen philosophicum*, er bildet et annet. Av i alt 25 forskere har 15 mer enn 5 treff på Norart. Blant disse 15 er skåren langt jevnere fordelt enn mellom de øverste fire av dem som ikke underviser til *ex.phil.* To har mer enn 20 treff, sju har mellom 10 og 17 treff, og seks har mellom seks og åtte treff. Blant de med lav skår finner vi to utlendinger, men også en del «klassiske» lektorer som har undervist mye og forsket lite. Alder synes ikke å spille noen rolle for å forklare denne variasjonen.

Det er nærliggende å tolke dette resultatet slik at forskning og formidling på norsk har blitt oppfattet som en del av yrkesforpliktelsene blant dem som underviser til *ex.phil.* (og som altså lever av å formidle filosofi til et bredere publikum), men i mindre grad blant dem som definerer seg som filosofiske forskere i et internasjonalt disiplinfellesskap. Den omfattende, gjensidige internasjonaliseringen i deler av Oslomiljøet synes altså å ha som konsekvens at norsk devalueres som publiseringsspråk. At vi finner såpass mange forskere fra 40 år og oppover blant lavskårene, tyder på at denne utviklingen har begynt for en del år siden.²⁸

Skiller Oslomiljøet seg ut fra resten av landet på dette punkt, eller finner vi som for doktoravhandlingenes vedkommende en mer allmenn tendens til at engelsk tar over som publiseringsspråk i norsk filosofi? Vender vi oss til Bergen, er bildet i grove trekk som i Oslo. Av til sammen 27 forskere i fast stilling (lektorer unntatt)²⁹ har åtte eller en snau tredjedel mer enn fem treff på Norart. På toppen finner vi en profilert formidlende filosof med 42 treff. Samtlige i gruppen med høyest skår er født på 1960- eller 1970-tallet. Publiseringsevne på norsk øker således ikke proporsjonalt med alderen, men er snarere på topp blant enkelte i de midlere alderskohortene. Som vi skal se, oppviser historiemiljøet i Bergen det samme særtrekk, og vi skal senere komme tilbake til hva dette mønsteret kan skyldes. Liksom i Oslo finner vi i Bergen et betydelig antall forskere (til sammen 11) med 0 eller 1 treff på Norart. Av disse har fem utenlandsk bakgrunn. Seks er norske, hvorav to postdoktorer og en forsker, og et flertall av

²⁸ På et debattmøte på Litteraturhuset i anledning Norsk filosofisk tidsskrifts 50-årsjubileum, «Hva vil vi med filosofi i Norge?» (18.2.2016), hevdet Dagfinn Føllesdal som prinsipp at filosofisk forskning bør publiseres på engelsk, men at formidling av denne forskningen til et bredere publikum må foregå på norsk. Debatten er streamet på <https://morgenbladet.no/hendelse/hva-vil-vi-med-filosofi-i-norge> (besøkt 22.12.2016).

²⁹ Vi har valgt å holde lektorene utenfor publiseringsanalysen av filosofimiljøene i Bergen, Trondheim og Tromsø. Denne gruppen, som underviser til *examen philosophicum*, har et publiseringsmønster som avviker sterkt fra de øvrige filosofene (jf. analysen av Oslo-miljøet), men utgjør ved de andre universitetene en såpass liten gruppe at det blir problematisk å analysere den separat.

disse er født på 1970- og 80-tallet. Blant de som har 2–3 treff, er imidlertid de fleste født på 1950- og 60-tallet.

Sammenfattende kan vi slå fast at det også i bergensmiljøet er klare tegn på at norsk har tapt status som publiseringsspråk, men at disse tendensene ikke er fullt så sterke som i deler av oslomiljøet. Men dette kan et godt stykke på vei forklares med at en betydelig del av det samlede filosofimiljøet i Oslo er behandlet for seg som *ex.-phil.*-lærere. En interessant forskjell er imidlertid at de filosofene i Bergen som har flest Norart-treff, gjennomgående tilhører en noe yngre generasjon enn de som har flest treff i Oslo.

I det betydelig mindre filosofimiljøet ved NTNU anvender en større andel av forskerne norsk som publiseringsspråk: Av 14 postdoktorer og fast ansatte forskere (lektorer unntatt) har halvparten ti eller flere treff på Norart. Tre har fler enn 20; fire har mellom 10 og 17. Av til sammen fire forskere med to treff eller mindre har to utenlandsk bakgrunn. Imidlertid har utskiftningen vært liten de senere årene, og gruppen på 14 forskere omfatter derfor ingen som kan karakteriseres som unge.

Av 16 postdoktorer og fast ansatte (lektorer unntatt) i Tromsø har sju, altså snaut halvparten, fem eller flere treff i Norart. Ingen har imidlertid mer enn 12 treff, og gjennomsnittlig skår blant Tromsøfilosofene må sies å være meget lav. Hele ni personer har således 0 eller 1 treff i Norart. De fleste av disse er født på 1970- og 1980-tallet. Fire har utenlandsk bakgrunn og relativt høy publiseringsaktivitet, mens de fleste av de øvrige, som har norsk bakgrunn, også har svært få treff i Oria.

Som man vil se, er det betydelige forskjeller mellom lærestedene med hensyn til publiseringsprofil. Hvis man imidlertid kopler denne variasjonen til de tendenser vi har observert til et tiltakende institusjonshierarki innenfor norsk filosofi, blir bildet klarere: Jo mer man nærmer seg toppen av hierarkiet, jo sterkere er tendensen til at norsk taper terreng som publiseringsspråk. Blant de aller yngste forskerne i dette miljøet, kan det se ut som norsk nærmest er helt «ute» som publiseringsspråk, men i Oslo gjør den samme tendens seg gjeldende et stykke oppover i aldersklassene. Lenger «nedover» i systemet er slike tendenser mindre klare og entydige. I Trondheim har utskiftningen de senere årene vært liten, og miljøets sterkere tilbøyelighet til å publisere på norsk reflekterer i stor grad dette. I Tromsø er inntrykket at det generelt publiseres lite, og at en betydelig del av staben er lite forskningsaktive.

I historie er bruken av norsk som publiseringspråk langt mer utbredt. I Oslo er det imidlertid en ganske slående forskjell mellom professorene og det øvrige personalet (førsteamanuenser og forskere). Av 18 professorer er det bare tre som har mindre enn fem treff i Norart, og alle disse har utenlandsk bakgrunn. Elleve har 20 treff eller flere, tre har mer enn 50 treff. Alle disse har også mange eller svært mange treff i Oria. Publiseringsaktiviteten er altså gjennomgående høy, og mye av den foregår på norsk. Enkelte synes å oppvise en publiseringsprofil karakteristisk for såkalte «offentlige intellektuelle»: De bruker sin historikerkunnskap til å sette hendelser i perspektiv og gripe inn i aktuelle ordskifter.

Blant de øvrige ansatte (minus stipendiatene) er bildet et annet: Her har bare fire av til sammen 16 personer seks eller flere treff på Norart. Dette har delvis sin opplagte forklaring i at halvparten av denne gruppen har utenlandsk bakgrunn (hvorav noen nettopp er kommet til Norge). Men dette forklarer ikke alt, for også blant de fleste norske i denne gruppen er antallet Norart-treff temmelig lavt. For å forklare dette, er to generelle observasjoner relevante. Det ene er at antallet Norart-treff i historikermiljøet i Oslo er ganske sterkt korrelert med alder. Blant de elleve professorene med mer enn 20 treff i Norart er tre født på 1940-tallet, fem på 1950-tallet og de siste tre mellom 1960 og 1965. Den andre observasjonen er at mange av dem som har forholdsvis få registrerte artikler i Norart, tilhører noen internasjonaliserte spesialistkulturer innenfor faget, som økonomisk historie og internasjonal politisk historie.

Ved Universitetet i Bergen er mønsteret delvis et annet. Også her finner vi en del førsteamanuenser med få Norart-treff, hvorav de fleste også har få treff i Oria. Men vi finner også en del førsteamanuenser født på 1960- og 70-tallet i toppsjiktet. Toppene er imidlertid lavere enn i Oslo. Av til sammen 27 forskere er fem registrert med mer enn 20 arbeider i Norart, men ingen har flere treff enn 26. Åtte personer har mellom 10 og 19 treff, mens hele 11 personer har mindre enn 5 treff. Blant disse finner vi fire med utenlandsk bakgrunn samt et par-tre representanter for internasjonaliserte spesialistkulturer i faget (begge grupper med et høyt antall Oria-treff), men også noen som skårer lavt både på Norart og Oria.

Et interessant trekk ved miljøet ved Universitetet i Bergen, som vi også merket oss for filosofenes del, er at mange av de som skårer høyt, er født på 1960- og 70-tallet. Denne alderskohorten er relativt godt representert i begge miljøene, og slik er kanskje ikke dette resultatet så overraskende. Når man betenker at de eldre forskerne også har hatt flere år å publisere på, krever det likevel en forklaring at en del av dem har såpass lav skår. En mulig hypotese er at dette har sammenheng med den svært høye grad av selvrekuttering som preget

alle universitetene, men ikke minst UiB, frem til 1990-årene. Blant disse selvrekrutterte finner vi noen som virker lite publiseringsaktive, mens de yngre alderskohortene i større grad har vunnet frem i åpen konkurranse på grunnlag av sin publiseringsaktivitet.

Profilen til historikermiljøet ved NTNU fremstår som en slags mellomting mellom Oslo og Bergen: Som i Oslo er det en tendens til at «de gamle er eldst»; av de seks som har mer enn 20 treff i Norart, er fire født på 1940- eller 50-tallet. Men Trondheim har også mange historikere med mindre enn fem Norart-treff. Det gjelder 19 av til sammen 34 forskere, altså godt over halvparten. Hele 14 av disse har 0 eller 1 treff. Det høye antallet med lav skår handler i stor grad om internasjonalisering: Blant de 19 forskerne med fem eller færre Norart-treff finner vi et stort antall med utenlandsk bakgrunn (9–10 personer). Men det er også en del norske forskere som skårer lavt. I de fleste tilfellene indikerer Oria-treffene at de publiserer i andre kanaler, trolig for en stor del på engelsk. Disse forskerne er i stor grad født på 1970-tallet. Slik kan det se ut til at det relativt store innslaget av historikere med utenlandsk bakgrunn ved NTNU har medført at engelsk er blitt vanligere som publiseringsspråk også blant de yngre norske forskerne i Trondheimsmiljøet.

Tromsø avtegner en annen profil: Her er det internasjonale innslaget svært lite, og miljøet er kjennetegnet ved et jevnt høyt antall Norart-treff. Av en stab på 13 forskere har seks mer enn 20 Norart-treff. Resten ligger i spekteret 6–19 treff, på ett unntak nær. Samtlige av dem som har relativt lave Norart-skår, har høye til middels høye skår på Oria. De publiserer altså i andre kanaler, delvis på engelsk og delvis i form av bl.a. norskspråklige monografier.

Sammenfattet reflekterer disse resultatene at norske historikere har meget sterke tradisjoner for å publisere på norsk for et blandet faglig og offentlig publikum. Særlig i Bergen er det tydelig at denne tradisjonen fortsatt står sterkt blant mange forskere født på 1960- og 1970-tallet. Men vi skal merke oss tendensene i Oslo og Trondheim til at de yngste fast ansatte forskerne synes å være mindre tilbøyelige enn sine eldre kolleger til å publisere på norsk. Dette kan handle om flere ting: Som nevnt kan det tenkes at det er en tendens til at norske tidsskriftsartikler først og fremst skrives av forskere som har passert den første meritteringsfasen, og som deretter kan formidle, sammenfatte og kombinere resultatene av sin primærforskning i artikkelformat. Enkelte kan ha hatt en veileder med utenlandsk bakgrunn, som har lagt større vekt på å kommunisere med et internasjonalt ekspertfelleskap enn med et nasjonalt publikum. Sist, men ikke minst er det sannsynlig at yngre forskere er mer sensitive overfor de forventninger om internasjonalisering som artikuleres fra mange hold, og som i økende grad også preger

betenkninger og komitéinnstillinger når ledige stillinger lyses ut. Her skal vi merke oss en viss tendens, særlig i Oslo, til at de norske som har oppnådd fast forskerstilling de senere årene, gjerne har bakgrunn i spesialistkulturer som internasjonal politisk historie og en mer engelskspråklig forskningsprofil enn gjennomsnittet.

Selv om det tilsynelatende er liten grunn til å bekymre seg for morsmålets fremtid som publiseringsspråk i historiefaget, kan det derfor ikke utelukkes at raske og selvforsterkende endringer, slik vi særlig har sett ved de siste års nyansettelser i historikermiljøet i Oslo, *kan* føre til at norsk marginaliseres i det minste i enkelte av fagets spesialdisipliner og delmiljøer.

Gunnar Sivertsen har fremholdt at engelsk og norsk har ulike og komplementære funksjoner som publiseringsspråk i samfunnsvitenskap og humaniora: Mens engelsk brukes til å kommunisere med en internasjonal krets av eksperter, kan man i de norskspråklige tidsskriftene henvende seg til «et forum som representerer hele bredden av faget og som også når ut til det samme kultur- og samfunnslivet som artiklene ofte handler om».³⁰ Morsmålets stilling som publiseringsspråk er altså ikke bare et barometer på i hvilken grad forskerne orienterer seg mot et bredere offentlig publikum. Det sier også noe om den relative betydning på et gitt felt av spissede internasjonale ekspertfelleskap og brede nasjonale fagfelleskap. Det er grunn til å tro at en sterkere internasjonal rekruttering til de humanistiske fagene vil påvirke begge disse sidene ved forskningens kommunikasjonsmønster – og den sistnevnte kanskje ikke minst. Dette har potensielt stor betydning i historie, der det brede nasjonale fagfelleskapet tradisjonelt har stått meget sterkt.

³⁰ Gunnar Sivertsen, *Norskspråklige vitenskapelige tidsskrifter i humaniora og samfunnsvitenskap. Forfatterkrets, formål og mulighet for åpen tilgang*. Arbeidsnotat 14, Oslo: NIFU 2013: 16.

5. Internasjonalisering: Hyper-mobile europeere møter immobile nordmenn?

Både som forskningspolitisk målsetting og som en reell prosess i forskning og høyere utdanning er internasjonalisering i høy grad nettopp et internasjonalt fenomen. Som tidligere påpekt er det i norsk sammenheng likevel gode grunner til å betrakte internasjonaliseringen ikke minst som et forsøk på å overvinne de uløste struktur- og identitetsproblemene som universitetene slet med etter at 1960- og 70-årenes undervisningsdrevne ekspansjon og demokratisering ble etterfulgt av langvarig stagnasjon.

Vi har også sett at forsøkene i etterkrigstiden på å innhente et moderniseringssetterslep i norsk (humanistisk) forskning er blitt vanskeliggjort av at nye reformkonsepter er blitt introdusert før de foregående er blitt institusjonelt fordøyd. Derved har evnen til å motta, integrere og nyttiggjøre seg nye reformer blitt hemmet. I dette kapitlet skal vi, med utgangspunkt i det bildet som er tegnet av henholdsvis filosofi og historie i de foregående avsnittene, diskutere hvorvidt den pågående internasjonaliseringen av norsk humanistisk vitenskap kan betraktes i et liknende perspektiv. I hvilken grad blir de norske forskningsmiljøene overskyttet av noe de i liten grad har forutsetninger for å utnytte aktivt som en positiv mulighet til fornyelse?

Et område der det gir god mening å tale om et moderniseringssetterslep i norsk vitenskap, relativt til tilstanden i mange av de land vi ønsker å sammenlikne oss med, er forskermobilitet. Det er et velkjent faktum at graden av selvrekruttering ved norske universiteter inntil svært nylig har vært meget høy.³¹ Når nye institusjoner er blitt etablert, har de naturlig nok rekruttert sitt forskerpersonale utenfra, deriblant noen vitenskapelige entreprenører som er blitt fristet av mulighetene for å bygge opp noe nytt etter egne idealer. Men så snart institusjonene har nådd en kritisk størrelse, har selvrekruttering blitt det dominerende mønsteret. Den svake mobiliteten mellom institusjoner er ofte blitt trukket frem som en svakhet ved det norske universitetssystemet.³² På 1990-tallet argumenterte imidlertid statsviteren Roar Høstaker for at selvrekruttering måtte betraktes ikke som en anomali, men snarere som «one of the most important defining features of the [Norwegian] universities».³³ Han tolket selvrekrutteringen i

³¹ Se f.eks. Hebe Gunnes, «Innavl» ved Norges universiteter, upublisert presentasjon 07.03.2016. Symptomatisk nok har norske studier av forskermobilitet sjelden fokusert direkte på denne problemstillingen. Dette var også noe av bakgrunnen for at Gunnes utformet sitt notat som svar på en henvendelse fra Universitetsavisa, NTNU. Takk til Hebe Gunnes for tilgang til notatet.

³² F.eks. Bøttger Sørensen 1997.

³³ Roar Høstaker, *University Life. A Study of the Relations between Political Processes and Institutional Conditions in Two University Faculties* (doktoravh.), LOS-senter Rapport 9707, Bergen: LOS-senteret 1997: 75.

lys av måten det akademiske mellomskiktet var blitt integrert i forskningsmiljøene på i 1960- og 70-årene. Mens ledige professorater tradisjonelt hadde vært gjenstand for nasjonal og til dels nordisk konkurranse, ble lektorer og amanuenser gjerne rekruttert lokalt nærmest etter professorens forgodtbefinnende. Selv om hierarkiet mellom professorer/dosenter og mellomskiktet var blitt utjevnet, gjorde denne forskjellen i rekrutteringsmønster seg fortsatt gjeldende i form av et skille mellom *locals* og *cosmopolitans* ved instituttene. Et stort flertall av universitetslærere levde hele sitt profesjonelle liv i et lokalt kretsløp. Dette innebar at den symbolske kapital man klarte å akkumulere i det lokale fagmiljøet i stor grad var bestemmende for ens karriere. I de formelt utjevnete instituttfellesskapene fortsatte imidlertid en elite blant professorene å ivareta funksjonen som instituttets «utenriktstjeneste»: De satt i bedømmelseskomiteer ved andre universiteter, var redaktører i nasjonale tidsskrifter og deltok også på andre måter aktivt i et nasjonalt og til dels internasjonalt forskerfellesskap. Dette utadrettede lederskapet var avgjørende for at det lokale fagmiljøet ble anerkjent som en legitim del av disiplinen.³⁴

Den høye graden av selvrekruttering ved norske universiteter må altså forstås som en del av arven fra den store ekspansjonen og demokratiseringen mellom 1960 og 1975. I denne perioden skjedde ansettelse og opprykk i stor grad uavhengig av doktorgrad. Men når doktorgraden fra 1980-årene ble gjenreist som vilkår for fast ansettelse, og antallet doktorer økte voldsomt fra 1990-årene, ble det skapt en nasjonal «rekrutteringspool» med kandidater fra alle fire universitetene. Som Agnete Vabø har påpekt, ville det vært nærliggende å forvente at dette ville legge grunnlaget for en økende mobilitet mellom universitetene. Men isteden avtok mobiliteten ytterligere ved at også Universitetet i Tromsø ble selvforsynt med kandidater.³⁵ I det hele tatt har det norske universitetssystemet i stor grad utviklet seg til et regionalisert system med geografisk avgrensede kretsløp av studenter, forskere og akademisk utdannet arbeidskraft. I så måte atskilte det seg markant især fra det tyske systemet på 1800-tallet og det amerikanske på 1900-tallet, som begge var og er kjennetegnet av intens konkurranse og mobilitet mellom et mangfold av institusjoner. Med sine lokale kretsløp utgjorde det norske systemet heller ikke noe klart hierarki med en eller to prestisjeinstitusjoner på toppen, i motsetning til f.eks. det britiske og det franske (og uavhengig av hva enkelte professorer ved Universitetet i Oslo måtte tro).

³⁴ Ibid.: 99 ff.

³⁵ Agnete Vabø, *Mytedannelser i endringsprosesser i akademiske institusjoner* (doktoravh.), Bergen: Sosiologisk institutt 2002: 165.

Som vår gjennomgang av fagene historie og filosofi illustrerer, er det mye som tyder på at den systematiske selvrekuttering som Høstaker for 20 år siden betraktet som et vesenstrekk ved det norske universitetssystemet, nå er i ferd med å brytes opp. Det har imidlertid i liten grad skjedd ved at norske forskere er blitt mer tilbøyelige til å flytte på seg, men derimot ved at utenlandske søkere i større grad har meldt seg på og vunnet frem i konkurransen om stipendier og faste stillinger. Et sammenliknende sideblikk til Sverige viser at omkring halvparten av forskerne ved universitetene i begge land er internt rekruttert – i Sverige litt mer, i Norge litt mindre. Av den andre halvparten er imidlertid langt de fleste i nabolandet rekruttert fra andre svenske universiteter, mens mobiliteten mellom de norske universitetene er klart lavere enn den inngående mobiliteten fra utlandet.³⁶ Selv om de norske og svenske tallene ikke er helt sammenliknbare, viser de at akademisk innvandring nå utgjør en meget betydelig del av den samlede mobiliteten i det norske universitetssystemet, og at norske forskere er (enda) mindre mobile enn svenske.

Den inngående forskermobiliteten i Norge har vært særlig sterk i naturvitenskap og teknologi, der mer enn hver tredje forsker i universitets- og høgskolesektoren var utlending i 2012. Et stort antall utenlandske stipendiater og postdoktorer bidro her til å trekke opp gjennomsnittet. I humaniora var den tilsvarende andelen 18 %, og den var mer likelig fordelt mellom stipendiater og fast ansatte. Det internasjonale innslaget var imidlertid raskt økende, og det er grunn til å tro at veksten har fortsatt med uforminsket styrke siden 2012.³⁷

Mens stipendiater og postdoktorer i teknologi og realfag rekrutteres fra alle verdenshjørner, inkludert Afrika og Asia, kommer de utenlandske humanistene først og fremst fra EØS-området. Allerede i 2005 gikk Tyskland forbi Sverige og Danmark som den største eksportøren av vitenskapelig arbeidskraft til Norge, og er i dag den klart dominerende nasjonaliteten blant innvandrede humanistiske forskere her i landet.³⁸

Et betydelig antall yngre, til dels svært mobile europeiske forskere er altså i ferd med å vinne innpass i norske humanistiske fagmiljøer, miljøer som inntil nylig har vært helt dominert av forskere rekruttert fra egen institusjon og med et karriereløp preget av svært lav mobilitet.

³⁶ *Rekrytering av forskere og lærere med doktorsexamen vid svenska lärosäten. En strukturell analys av lärosätenas rekrytering – internt, nationellt och internationellt*, Stockholm: Vetenskapsrådet 2016: 17; Hebe Gunnes, «Innavl» ved Norges universiteter, 07.03.2016, upublisert.

³⁷ Jf. Kunnskapsdepartementet, *Forskningsbarometeret 2014*: 57.
<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/forskningsbarometeret-2014/id758590/> (besøkt 12.12.2016)

³⁸ Terje Bruen Olsen og Bo Sarpebakken, *Utlendinger i norsk forskning. En undersøkelse basert på registerdata*, Rapport 30/2011, Oslo: NIFU 2011: 21.

Hvordan arter møtet mellom disse to verdenene seg ved det enkelte institutt og fagmiljø? Bidrar de utenlandske forskerne til å skape faglige endringer som blir selvforsterkende, slik at hele det kultur-, karriere- og kommunikasjonsmønster som har preget det selvrekrutterende norske universitetssystemet rystes i sine grunnvoller? Og i så fall med hvilke konsekvenser? Eller føles møtet med et innadvendt norsk akademia så utilfredsstillende at de utenlandske forskerne søker seg vekk ved første anledning? Alternativt, trekker de seg tilbake i en slags indre emigrasjon fra sitt nye akademiske nærmiljø mens de lever sitt forskerliv i internasjonale nettverk? Og er dette i så fall et problem?

Av flere grunner har det ikke vært mulig å gi disse spørsmålene et empirisk velfundert svar i denne rapporten. Det er ennå for tidlig å gjøre seg opp en mening om hva virkningene av det raskt voksende innslaget av utenlandske forskere vil bli. Blant annet vet vi ikke i hvilken utstrekning de som har kommet til Norge de senere årene, er på «gjennomreise» eller er kommet for å bli. Både for fagmiljøene og de nylig ankomne er dette dessuten delikate (og ugjennom-siktige) spørsmål, som man neppe vil få realistiske og ærlige svar på ved å spørre.

Noen mer allmenne refleksjoner kan det likevel være anledning til. I gjennomgangen av fagmiljøene i filosofi og historie har det avtegnet seg to slående ulike profiler, særlig tydelig ved Universitetet i Oslo. I filosofimiljøet har internasjonaliseringen i stor grad blitt drevet frem innenfra, og unge norske filosofer har gjennom mange år aktivt blitt oppfordret til å ta doktorgrad ved ledende internasjonale institusjoner. Etikkprogrammet fra 1991 var lagt opp etter forbilde av forskeropplæringen ved amerikanske eliteuniversiteter, og ble et møtepunkt mellom norske forskerrekutter og internasjonale størrelser på etikkfeltet. Ved *Center for the Study of Mind in Nature* har flere av de norske medarbeiderne en internasjonal karriere bak seg, og en rekke internasjonale forskere er blitt trukket til Oslo på kortere eller lengre basis.

Historikermiljøet i Oslo bestod derimot inntil for få år siden av forskere som i stor grad hadde sin utdanning og doktorgrad fra Universitetet i Oslo og var integrert i et nasjonalt historiker-fellesskap. Historikerne har i liten grad oppfattet seg som del av et genuint internasjonalt forskerfellesskap, og de fleste har arbeidet med forskningstema fra norsk historie.

Den gjensidige tilpasningen og integrasjonen mellom innkommende utenlandske forskere og det norske forskningsmiljøet vil sannsynligvis arte seg nokså ulikt i de to tilfellene. Blant filosofene ved UiO er internasjonaliseringen gjensidig og preger store deler av miljøet; anglosaksiske sosiale og akademiske koder er lett tilgjengelige og bidrar til å integrere nykommere også fra andre europeiske land. Blant historikerne er de internasjonale erfaringene

og nettverkene mer ulikt fordelt. Mens noen av de yngre og kanskje særlig de som er knyttet til ulike transnasjonale spesialistfellesskaper kan ha evne og vilje til å utvikle et mer internasjonalt lokalt fagmiljø, vil andre kunne oppleve at det felles forråd av kunnskaper, begreper og tradisjon som for dem har konstituert det norske historiefaget, blir marginalisert til fordel for noen «tynnere» faglig-sosiale koder som de føler seg middels fortrolig med. Men det kan også tenkes at slike problemer i stor grad er et overgangsfenomen, og at et substansielt innslag av forskere med utenlandsk bakgrunn vil gi det norske historikermiljøet noen tiltrengte impulser til fornyelse, f.eks. i form av komparative og transnasjonale studier.

Hvordan møtet med lite mobile norske forskningsmiljøer kan oppleves for innkommende utenlandske forskere, finnes det faktisk en interessant, om enn kanskje noe foreldet liten rapport om. Basert på en rundspørring samt egne observasjoner utarbeidet den tyske historikeren Christhard Hoffmann ved UiB i 2002 et notat for den tyske Friedrich Ebert-stiftelsen om hvordan tyske vitenskapelige innvandrere til Skandinavia opplevde sin situasjon.³⁹ Hoffmann skilte her mellom tre kategorier av tyske akademiske innvandrere, de som hadde kommet i ung alder og tatt hele eller mesteparten av sin akademiske utdanning her, de som hadde emigrert like etter å ha fullført sin grunnutdanning i Tyskland, og de som hadde emigrert som modne forskere, gjerne i førtiårene. Mens de to første kategoriene oftest var blitt trukket til Skandinavia av ikke-profesjonelle grunner, var den siste kategorien nesten utelukkende drevet av ønsket om å oppnå fast akademisk stilling. Denne typen migranter hadde primært kommet fra midten av 1990-årene, og var altså et nytt fenomen i 2002. Siden den gang er det imidlertid nettopp denne kategorien av tyske og andre europeiske akademiske immigranter som har vokst til det mangedobbelte, og de deler av Hoffmanns rapport som omhandler den kan derfor gi visse holdepunkter for å vurdere dagens situasjon.

Et kjennetegn ved denne gruppen var ifølge Hoffmann at push-faktorene hadde vært mer utløsende for migrasjonen enn pull-faktorene. Mange ble tiltalt av den mer demokratiske atmosfæren ved skandinaviske universiteter og ikke minst av muligheten for å kunne kombinere forskerkarriere med familieliv. Avgjørende for beslutningen om å flytte var likevel vanskelighetene med å gjøre akademisk karriere i hjemlandet. Dette er trolig en gyldig observasjon også i dag: Tyskland har gjennom mange år hatt en betydelig arbeidsløshet blant akademikere, og det såkalte mellomsjiktet (*Mittelbau*) av forskere ved universitetene er på en helt annen måte enn i Norge prisgitt et tilnærmet professoralt enevelde. Samtidig er veien videre til et

³⁹ Christhard Hoffmann, *Die Lage deutscher wissenschaftlicher Immigranten in Skandinavien*, Digitale Bibliothek, Friedrich Ebert-Stiftung 2002. <http://library.fes.de/fulltext/id/0144811.htm> (besøkt 13.12.2016).

professorat meget smal. Konkurransen er beinhard, og det særtyske kravet om et *habilitasjonsskrift* etter doktoravhandlingen er lite tilpasset nyere internasjonale publiseringsnormer.⁴⁰

Mot en slik bakgrunn er det ikke vanskelig å forstå at en norsk førsteamanuensisstilling på mange måter må fortone seg som en gavepakke: Man oppnår fast stilling, relativ autonomi og ikke minst mulighet til å søke opprykk til professor etter kompetansevurdering. At et norsk professorat på ingen måte medfører de samme privilegier som en tysk *Lehrstuhl* i form av sosial status og disposisjonsrett over ressurser og medarbeidere, er en annen sak.

En del av de samme «push-» og «pull»-faktorene som virker til å bringe tyske forskere til Norge, bidrar sannsynligvis også til å gjøre det attraktivt for forskere fra andre europeiske land å søke seg hit: et vanskelig akademisk arbeidsmarked hjemme, sjenerøse og familievennlige norske velferdsordninger, samt den særnorske opprykksordningen som medfører at svært mange av de utlendingene som ansettes som førsteamanuensis kan konvertere sin stilling til et professorat etter kort tid.

Flere undersøkelser tyder imidlertid på at visse trekk ved den allmenne norske kulturen, livsformer og sosiale omgangsformer skaper vanskeligheter og vantrivsel blant en del akademiske arbeidsinnvandrere.⁴¹ I Hoffmanns rapport var det flere som berettet om et ublidt møte med skandinaviske kollegaer som hadde tilbrakt hele sin forskerkarriere på samme sted. Disse var ifølge informantene ubekjent med andre måter å gjøre tingene på, og hadde derfor en tendens til å oppfatte alle forslag til endringer som truende kritikk. Dette problemet ble særlig trukket frem av tyske forskere i Norge. Den norske konsensuskulturen og utbredte *Bildungsfeindlichkeit* hadde ifølge enkelte trengt inn i universitetsmiljøene selv, noe som gav dårlige vilkår for fri akademisk meningsbrytning. «I Norge lever mange, selv blant ens kollegaer, fortsatt før opplysningstiden», uttalte en professor i religionsvitenskap.⁴²

⁴⁰ Anna Katharina Jacob har foretatt en interessant sammenlikning av ansettelsesvilkårene ved tyske og norske universiteter, *Beschäftungsverhältnisse an Hochschulen. Ein problemorientierter Ländervergleich Deutschland–Norwegen*. Doktoravhandling, Universität Flensburg 2011. <https://www.zhb-flensburg.de/fileadmin/content/spezial-einrichtungen/zhb/dokumente/dissertationen/jacob/dissertation-jacob-anna-katharina.pdf> (besøkt 2.1.2017).

⁴¹ F.eks. Lars Nerdrum, Inge Ramberg og Bo Sarpebakken, *Inngående forskermobilitet til Norge. Omfang og erfaringer*, skriftserie 10/2003, Oslo: NIFU 2003: 36 f.; Sarah Caroline Bergström, *Lonely and Hardworking: International PhD Candidates' Cross-Cultural Adjustment at the University of Oslo* (masteroppgave), Oslo: Psykologisk institutt, UiO 2010. <https://www.uio.no/for-ansatte/arbeidsstotte/prosjekter/ifif/lonely-and-hardworking.pdf> (besøkt 2.1.2017).

⁴² Hoffmann 2002: 8

Om denne spissformuleringen neppe er representativ for utenlandske forskeres opplevelse av sitt nye akademiske miljø i Norge, oppfatter nok fortsatt mange at det faglige nivået er lavere og arbeidsinnsatsen mindre både blant kollegaer og studenter enn man er vant til fra hjemlandet. Det er nærliggende å anta at den gjensidige tilpasningen mellom utenlandske forskere og norske forskningsmiljøer vil gå lettere jo mer miljøene allerede er innforlivet med internasjonale vitenskapsnormer og omgangsformer gjennom deltakelse i internasjonale forskernettverk, forskningsopphold i utlandet og andre former for internasjonal kontakt. Motsatt vil tilpasningen sannsynligvis møte større vanskeligheter i miljøer der de fleste har tilbrakt hele sitt profesjonelle liv ved samme institusjon og er sterkt nasjonalt eller lokalt orientert i sitt kommunikasjonsmønster.

Nettopp av denne grunn vil kombinasjonen av høy inngående forskermobilitet og svært lav mobilitet blant norske forskere kunne skape spenninger og tilpasningsproblemer i fagmiljøene. At et visst innslag av utenlandske forskere, uavhengig av fagområde, vil kunne bidra til å motvirke den innavlsdepresjon som har preget mange norske universitetsmiljøer siden 1980-årene, er ingen urimelig tanke. Det kan imidlertid reises spørsmål om ikke den form for internasjonalisering som vi i dag ser konturene av i mange fag, med raskt økende inngående forskermobilitet i kombinasjon med fortsatt lav (og til dels meget lav) mobilitet blant norske forskere, er ubalansert og uheldig.

Det vil kunne innvendes at norske forskeres lave mobilitet i noen grad kompenseres av at de ligger tett oppunder toppen i Europa i sin tilbøyelighet til å ta forskningsopphold i utlandet. Derimot er det få norske forskere som velger (eller oppnår) en internasjonal akademisk karriere. For så vidt faller forskerne her inn i et mer allment norsk mønster: Vi reiser ut i verden som få andre, men er lite internasjonalt mobile i våre yrkeskarrierer. Begge deler har trolig ikke minst med vår høye private og offentlige velferd å gjøre. Positivt fortolket innebærer dette at Norge i liten grad taper verdifull kompetanse til utlandet («brain drain»). Men mønsteret kan også være uttrykk for at norske forskere er (eller føler seg) lite internasjonalt konkurransedyktige. Når de stadig oftere taper for utlendinger i konkurransen om stillinger ved norske universiteter, ville det ikke være overraskende om de sjelden vant frem i tilsvarende konkurranser utenlands.

I den norske debatten om forskermobilitet synes oppmerksomheten ensidig å knytte seg til internasjonal mobilitet, mens det har vært påfallende lite trykk på å øke mobiliteten mellom de norske lærestedene. I kjølvannet av det svenske Vetenskapsrådets kritiske rapport om selvrekruttering har det i Sverige blitt foreslått å kopiere den tyske og amerikanske norm som

setter forbud mot å ansette kandidater med doktorgrad fra eget universitet.⁴³ Til tross for at den innenlandske forskermobiliteten altså er vesentlig lavere i Norge, har tiltak for å øke den foreløpig ikke blitt særlig høyt prioritert.

Satt på spissen kan man si at internasjonalisering på norsk i stor grad har betydd at hvert av de norske universitetene har vendt seg utover i verden – med ryggen til hverandre. Dette er også blitt bemerket i flere av de nasjonale fagevalueringene. Evalueringen av filosofi og idéhistorie uttrykte således en klar bekymring for ubalansen mellom fagutviklingen ved Universitetet i Oslo og de øvrige universitetene, og noterte seg særlig oslomiljøets labre interesse for nasjonalt – til forskjell fra internasjonalt – fagsamarbeid.

Vår analyse av rekrutteringen til landets fire største filosofimiljøer viste imidlertid at den sterke internasjonaliseringen især av oslomiljøet har hatt en interessant effekt ved at det synes å ha dannet seg et klarere hierarki blant landets filosofimiljøer. Dette synes igjen å virke mobilitetsfremmende, idet filosofer utdannet i Oslo og Bergen beveger seg nedover i institusjonshierarkiet for å oppnå fast stilling. Vi har også registrert en viss tendens til at filosofer fra Trondheim og Tromsø beveger seg nedover til de nye universitetene og høgskolene, men her dreier det seg om så få tilfeller at det ikke kan trekkes klare konklusjoner. Med fortsatt høy produksjon av doktorer og sterk internasjonal konkurranse om de faste forskerstillingene ved universitetene er det likevel sannsynlig at hierarkiet etter hvert vil utvides nedover i det nasjonale universitets- og høgskolesystemet. Om en slik utvikling vil bidra til tettere samarbeid og integrasjon mellom de norske filosofimiljøene, eller snarere forsterke den eksklusive holdningen til miljøene på toppen av hierarkiet, gjenstår å se.

I historiefaget er det knapt noen tegn på en tilsvarende utvikling. Mobiliteten mellom de fire «gamle» universitetene er fortsatt svært lav. Til gjengjeld er mobiliteten av doktorer fra hvert av disse fire historikermiljøene til høgskoler, forskningsinstitutter/AMB-institusjoner og institusjoner utenfor academia, meget høy, især ved UiO. Samtidig har det nasjonale historikerfellesskapet på tvers av institusjon tradisjonelt vært sterkt.

Slik avtegner filosofien og historiefaget to ganske ulike profiler: I filosofien synes forskning innenfor akademiske institusjoner, helst i tilknytning til internasjonale miljøer og nettverk, å være det altoverskyggende karrieremålet for doktorer. Engelsk dominerer helt som avhandlingsspråk og i tiltakende grad som publiseringspråk i betydelige deler av faget. I

⁴³ Intellektuell innavl truer forskningen, *Universitetsavisa* 4.10.2011, <http://www.universitetsavisa.no/forskning/article38447.ece> (besøkt 31.12.2016).

historie søker doktorene ut til ulike kunnskapsformidlende institusjoner i det norske samfunnet, men i meget liten grad til utlandet eller overhodet til et annet universitet enn det man har sin doktorgrad fra.

Hvis man går ut fra at problemet for norsk humanistisk vitenskap er dens moderniserings-
etterslep, slik vi implisitt har gjort så langt, vil det være nærliggende å konkludere med at deler
av norsk filosofi har nådd langt på veien til å bli en fullt utviklet, internasjonalt
forskningsdisiplin, mens det norske historiefaget er kommet betydelig kortere og derfor har
vanskelig for å nyttiggjøre seg og være på høyde med den pågående internasjonaliseringen.
Men det er samtidig nærliggende å tolke disse forskjellene, iallfall et stykke på vei, som uttrykk
for de to fagenes egenart. Mens filosofer gjerne definerer sine problemstillinger i
universalistiske termer, er historikernes objekter situert i tid og rom. Det finnes ikke noe slikt
som en stedløs historievitenskap, noe som kommer tydelig til uttrykk ved at historikere
tradisjonelt har konsentrert seg om sitt eget lands historie. Den sterke tematiske spredningen
som historie for så vidt har til felles med filosofi, har derfor i liten grad latt seg kompensere
gjennom internasjonalt spesialiserte fellesskap.

Konsekvensen av at det blir rekruttert mange utenlandske forskere til norske historiemiljøer *kan*
bli at forskning og undervisning i større grad vil bli spisset mot nettopp slike spesialist-
fellesskaper, med de positive og negative konsekvenser dette kan få for fagets perspektiver og
relevans for et vitenskapseksternt publikum. Men konsekvensen kan like gjerne bli at et stadig
mer tematisk sprikende fag vil bli enda mer divergent, og at selve idealet om instituttet som et
faglig miljø vil gå endelig i oppløsning. Et sannsynlig scenario er at internasjonale nettverk vil
bli stadig viktigere, og lokale fagmiljøer mindre viktige, som kommunikasjonsarenaer og
sosiale rammer for forskningen. Til dels er dette også en villet utvikling. Men dette innebærer
at forskningen løsriver seg fra *stedet*, med de konsekvenser det kan få for forskernes profesjonelle
orientering og forståelse av sitt samfunnsmandat. Denne problemstillingen skal vi se nærmere
på i det neste kapitlet.

6. Humaniora: Internasjonale forskersamfunn eller situerte lærdomskulturer?

Et sentralt premiss for den sterke internasjonaliseringen av norsk filosofi de siste par tiårene synes å være at god filosofisk forskning foregår ved en spesialisert internasjonal forskningsfront. I en interessant artikkel har Olav Gjelsvik, lederen av CSMN, nylig søkt å detronisere to sentrale skikkelser i norsk filosofi, Arne Næss og Hans Skjervheim, nettopp ved å hevde at ingen av dem befant seg ved sin samtids forskningsfront. I artikkelen anvendes begrepet forskningsfront som et avgjørende mål på om hvorvidt et filosofisk bidrag er av verdi. Det gir et tydelig signal om hva Gjelsvik mener filosofi er og hvordan den bør drives.⁴⁴

At filosofien utvikler seg langs en internasjonal forskningsfront, er imidlertid langt fra noen selvsagt eller ukontroversiell oppfatning. Hvis så var tilfellet, burde filosofien være rede til å legge sin historie bak seg på samme måte som naturvitenskapene. Men filosofihistorien spiller en helt annen rolle i filosofien enn vitenskapshistorien gjør i moderne naturvitenskap.⁴⁵ Som Stefan Collini har påpekt, er forskningsfront en misvisende metafor i humanistisk vitenskap blant annet fordi humanistisk forskning stadig gjenerobrer og formidler tradisjon:

Better thinking in the humanities often occurs as a result of a sufficiently thoughtful and responsive re-encounter with the ideas of figures long dead, including figures who did not belong to the same discipline, or indeed to any discipline.⁴⁶

Med utgangspunkt i den amerikanske filosofen Richard Rortys begrep om *redescription* har filosofen Jon Hellesnes hevdet at Skjervheims viktigste filosofiske bidrag bestod i å kaste nytt lys over aktuelle filosofiske problemstillinger ved å “nyskildre” – og dermed reaktualisere – filosofihistorien. Slik kreativ *redescription* har ifølge Rorty vært karakteristisk for mange av de «store» filosofene, som Hegel, Heidegger og Merleau-Ponty. En annen, mer umiddelbart kontekstbundet måte Skjervheim opererte på som filosof, var ved å gripe inn i aktuelle ordskifter og minne om et relevant filosofisk poeng som debattantene hadde oversett.⁴⁷

⁴⁴ Olav Gjelsvik, Om Næss, Skjervheim og den store striden i norsk filosofi, *Norsk filosofisk tidsskrift* 51 (2016), 2: 55–66.

⁴⁵ Det bør her presiseres at Dagfinn Føllesdal, den drivende kraft bak internasjonaliseringen av Filosofisk institutt i Oslo, klart anerkjenner dette poenget, og har distansert seg fra mer ytterliggående forestillinger om filosofi som teknisk ekspertkunnskap. Se debatten «Hva vil vi med filosofi i Norge?», Litteraturhuset 18.2 2016, <https://morgenbladet.no/hendelse/hva-vil-vi-med-filosofi-i-norge> (besøkt 22.12.2016).

⁴⁶ Stefan Collini, *What are universities for?*, London 2012: 80.

⁴⁷ Jon Hellesnes, Kva er det som er så makelaust ved det Hans Skjervheim har gjort?, i Hermund Slaattelid (red.), *Regime under kritikk. Hans Skjervheim i norsk filosofi*, Oslo 1997: 129–141.

Om Hellesnes' konkrete vurdering av Skjervheim kan det være ulike oppfatninger. Det vesentlige i vår sammenheng er at begrepet *redescription* peker mot en annen oppfatning av filosofiens oppgave og egenart enn det som er implisert i begrepet forskningsfront. Både den kreative nyskildring av filosofiens historie og det kritiske inngrepet i aktuelle ordskifter aksentuerer filosofien som en *humanistisk* kunnskapspraksis, en praksis som er historisk situert og som har en dannelses- og opplysningsfunksjon.⁴⁸

I et par tidligere universitetshistoriske arbeider har jeg argumentert for at den humanistiske kunnskapsproduksjonen har vært formet av de større samfunnsmessige kretsløp den har inngått i.⁴⁹ I den aktuelle svenske debatten om *humaniora* har historikeren Johan Östling og medarbeidere hevdet et liknende synspunkt: Fremfor å overføre det forskningspolitiske moteordet *impact* fra naturvitenskap og teknologi til de humanistiske vitenskapene, bør man snarere regne med en prinsipielt dialogisk «samverkan» mellom *humaniora* og samfunnet.⁵⁰

Et nærliggende eksempel er litteraturvitenskapen, som frem til 1960-årene var grunnleggende preget dels av sin sammenheng med litteraturkritikken og det litterære feltet, dels av forbindelsen til litteraturundervisningen i den høyere skolen. Dette historiske kretsløpet kan studeres nedenfra, ved å følge de humanistiske kandidatenes videre gjerning i det norske samfunnet, og da fremfor alt i den høyere skolen. Og kretsløpet kan studeres ovenfra, ved å undersøke hvordan humanistiske universitetslærere forente en rekke ulike sosiale roller innenfor og utenfor academia.

En sentral tese i mitt bidrag til Universitetet i Oslos historie er at etterkrigstidens målbevisste profesjonalisering av forskerrollen – et prosjekt som i stor grad ble drevet frem av naturvitenskapsfolk – virket til å svekke *humaniora* som en samfunnsintegreert lærdomskultur og dermed bidro til å bringe et legitimitetsproblem over fagfeltet. Det må presiseres at den humanistiske lærdomskulturen samtidig ble utsatt for press utenfra: Gymnaset ble avvirket i dens tradisjonelle form og erstattet med en demokratisert videregående skole, de humanistiske fagenes innarbeidede kultursyn ble utfordret av populærkultur, kultursosiologi og et «utvidet

⁴⁸ Det kan her tilføyes at Arne Næss under inntrykk av den tyske okkupasjonen ble sterkt opptatt av filosofiens oppgaver overfor samfunnet og det han kalte «dagliglivets problemsfære». Næss og Skjervheim hadde slik mer til felles enn at de angivelig ikke var i inngrep med sin samtids filosofiske forskningsfront. Jf. Fredrik W. Thue, *Empirisme og demokrati: Norsk samfunnsforskning som etterkrigsprosjekt*, Oslo 1997.

⁴⁹ Fredrik W. Thue, Det humanistiske fagfeltets historie, i Astrid Forland mfl., *Universitetet i Bergens historie*, bd. 2, Bergen: UiB 1996: 434–579; Thue og Helvig 2011.

⁵⁰ Johan Östling, Katarina Bernhardsson, Jenny Björkman og Jesper Olsson, *Kunskapens nya rörelser. Framtidens humanistiska och samhällsvetenskapliga samverkan*, Stockholm: Kungliga Vitterhetsakademien 2016: 9. http://www.rj.se/globalassets/bocker/2016/kunskapens-nya-rorelser-kvhaa-2016_webb.pdf (besøkt 2.1.2017).

kulturbegrep», og mediesituasjonen utviklet seg i en retning som fikk gamle «folkeopplysningsprofessorer» som Francis Bull eller Olav Midttun til å fremstå som lett komiske fortidslevninger. Den humanistiske lærdomskulturen med røtter tilbake til århundrets begynnelse falt altså ikke bare for eget grep. Men den falt *også* for eget grep. Da Universitetet i Oslos nye rektor Bjarne Waaler i 1978 slo alarm om at universitetet var i ferd med å marginaliseres som lærerutdanningsinstitusjon og dermed stod i fare for å tape en av sine aller viktigste samfunnsoppgaver, reagerte de humanistiske fagmiljøene nærmest med et skuldertrekk. Universitetets primæroppgave var å drive forskning, lød mantraet, lærerutdanningen fikk andre ta seg av.⁵¹

Dette kritiske blikket på hvordan forskningens profesjonalisering i norsk sammenheng bidro til å svekke universitetenes samfunnsintegrasjon, har sin nære parallell i en interessant amerikansk debatt med røtter tilbake til 1980-årene. Perioden fra 1945 til 1975 blir i amerikansk kontekst betegnet som de elitepregede forskningsuniversitetenes gullalder. I denne epoken ble det ifølge sosiologen R. Eugene Rice skapt en særdeles virkningsfull «sosial fiksjon» om universitetenes samfunnsrolle og professorens profesjonelle identitet. Den gikk i essens ut på at forskning stod i sentrum for det akademiske livet og utgjorde kjernepunktet i universitetslærernes profesjonelle virksomhet. Forskning utfoldet seg best i disipliner, og instituttet var disiplinens lokale uttrykk. Kvalitet ble sikret gjennom *peer review*. Anerkjennelse ble etablert gjennom nasjonale og internasjonale disiplinfellesskap, og profesjonell belønning tilkom dem som stadig holdt fast ved sin spesialiserte forskning.⁵²

Problemet med denne idealmodellen var ifølge Rice at den opphøyde historisk betingede erfaringer fra et snevert utvalg eliteuniversiteter til en allmenn norm. Konsekvensen var at svært mange amerikanske universitetslærere var dømt til å bli frustrert i sine karriereforventninger. Problemets kjerne var at *scholarship* ble redusert til *research*. Første bud for å frigjøre seg fra den sosiale fiksjonens grep, var derfor å finne tilbake til en eldre forståelse av professoren som en *teacher-scholar* – en universitetslærer som dyrket sin vitenskap ikke primært for å oppnå internasjonal berømmelse, men for å formidle innsikt til sine studenter og derved hjelpe dem til å utvikle seg som mennesker.

⁵¹ Kim G. Helsvig, *Universitetet i Oslo 1975–2011: Mot en ny samfunnskontrakt?* (= John Peter Collett, red., *Universitetet i Oslo 1811–2011*, bd. 6), Oslo 2011: 38–40.

⁵² R. Eugene Rice, *The Academic Profession in Transition: Toward a New Social Fiction*, *Teaching Sociology* 14 (Jan. 1986), 1: 14.

Narve Fulsås har i en anmeldelse av historieverket om Universitetet i Oslo fremført et nær beslektet argument i norsk sammenheng: En av de viktigste og mest skjebnesvangre utviklingslinjene i etterkrigstidens universitetshistorie var at vitenskap ble redusert til forskning, med potensielt katastrofale følger for mange av universitetets tradisjonelle virksomheter, ikke minst innenfor humanistisk vitenskap.⁵³

Rice har argumentert for at et mer inkluderende begrep om *scholarship* kan komme de mange universitetslærerne til unnsetning som etter mange år med høyt spesialisert forskning opplever en akademisk midtlivskrise. I denne fasen av karrieren ønsker mange å orientere seg i nye retninger gjennom f.eks. integrasjon, formidling eller praktisk anvendelse av kunnskap. Til et utvidet begrep om *scholarship* hører også å ta ansvar for kunnskapens sirkulasjon i det større samfunnet. Ved ensidig å dyrke den spesialiserte forskningen, hadde de amerikanske universitetene ifølge Rice forsømt den videre *ecology of learning* som blant annet omfattet det underliggende skoleverket. En ny og mer produktiv sosial forestilling om den akademiske profesjonen måtte finne frem til en bedre balanse mellom profesjonsutøvernes interne forpliktelser overfor disiplinen og deres eksterne forpliktelser overfor samfunnet.⁵⁴

Et dokument som argumenterer langs de samme linjer og som er svært relevant i vår sammenheng, er *The Education of Historians in the Twenty-first Century* (2004), skrevet av Thomas Bender, Philip M. Katz og Colin Palmer på oppdrag fra *The American Historical Association*. Et hovedsynspunkt i denne rapporten er nettopp at amerikanske *graduate students* i historie lærer å betrakte en klassisk akademisk karriere som den normale og som selve målestokken på profesjonell suksess, lenge etter at denne karrieren har sluttet å være den «normale» for amerikanere med doktorgrad i historie. Mens mange begynner på doktorgradsstudiet med en sterk motivasjon for å undervise, hevder rapporten, bidrar veiledere, instituttmiljøet og sterkt spesialiserte, forskningsorienterte doktorgradsprogrammer til å innprente i studentene at målet med studiet er en forskerkarriere. Dette må nødvendigvis skape frustrasjon og mistilpasning hos en stor gruppe doktorer som ikke oppnår den akademiske modellkarrieren. For bedre å tilpasse doktorgradsutdanningen i historie til nye realiteter og samtidig tiltrekke seg nettopp de kreative og vidsynte kandidatene som faget mest trenger, er det ifølge rapporten nødvendig å utvide forståelsen av hva historisk *scholarship* omfatter og «expand the concept of excellence in scholarship». Komiteen tar blant annet til orde for å styrke

⁵³ Narve Fulsås, Universitetet i Oslo 1811–2011. Frå jurist- og presteskule til institusjon for forskning og masseutdanning, *Nytt Norsk tidsskrift* 29 (2012), 3: 302 ff.

⁵⁴ Rice 1986: 20–21.

utdanningen i *public history* og å bygge en sterkere *civic dimension* inn i historikernes profesjonelle identitet.⁵⁵

Den forskningsfikserte forståelsen av universitetenes oppgave fremhever professorens tilhørighet til det kosmopolitiske disiplinellskapet på bekostning av den lokale tilhørigheten til institusjonen, studentene og samfunnet. Denne dreiningen kulminerte i etterkrigstiden, men har røtter tilbake til 1800-tallet. For eksempel har Thomas Bender vist hvordan en profesjonell kultur orientert mot et «translokalt» disiplinellskap gradvis satte seg gjennom blant amerikanske akademiske intellektuelle i løpet av 1800-tallet på bekostning av en eldre *civic culture* orientert mot stedet og dets offentlige publikum.⁵⁶

Ikke minst i dette perspektivet er det nærliggende å betrakte de siste par tiårenes internasjonali-
sering av norsk forskning som en «forskningens profesjonalisering 2.0.» Internasjonalisering innebærer tendensielt at forskning rettet mot et internasjonalt spesialistfelleskap prioriteres foran alle andre oppgaver, slik filosofen Herman Cappelen ved CSMN nylig eksplisitt tok til orde for i en artikkel i *Norsk filosofisk tidsskrift*. Ifølge Cappelen ville det være uttrykk for en «katastrofal tankegang» å ansette folk ved norske universiteter som «skriver litt her og der på norsk, driver med litt 'formidling', men ikke forsøker (eller klarer) å bidra til den internasjonale forskningen». Isteden burde alle tilgjengelige ressurser brukes på å ansette «verdensledende forskere».⁵⁷

Cappelens artikkel er et sterkt vitnesbyrd om den hybris som i de senere år har bredt om seg især ved Universitetet i Oslo i forståelsen av ens eget samfunnsmandat og internasjonale stilling. Premisset for hans argumentasjon er at universitetslæreres virksomhet enten er verdensledende eller også mer eller mindre verdiløs. Hvis dette hadde vært tilfellet, kunne det overveldende flertall av universiteter verden over legges ned i morgen. Dette gjelder ikke minst i USA, der bare ca. 6 prosent av landets universiteter er med på de tre mest innflytelsesrike rankingene av verdens 500 fremste universiteter.⁵⁸

Dette er noe av bakgrunnen for at det nettopp i USA har vært artikulert en eksplisitt kritikk av en universitetsdefinisjon som ukritisk er ekstrapolert fra en håndfull eliteuniversiteter. Samtidig

⁵⁵ *The Education of Historians for the Twenty-first Century*, Urbana and Chicago, Ill. 2004: særlig 6–15; 65–71.

⁵⁶ Thomas Bender, *Intellect and Public Life. Essays on the Social History of Academic Intellectuals in the United States*, Baltimore 1993.

⁵⁷ Herman Cappelen, *Filosofi i Norge i fremtiden: Gi opp Dyrehagemodellen og bruk alle pengene på ekspertisegrupper*, *Norsk filosofisk tidsskrift* 50 (2015), 3–4: 128.

⁵⁸ Ellen Hazelkorn, *Could HE rankings be socially transformative?*, *University World News* no. 432, <http://www.universityworldnews.com/article.php?story=20161011123810165> (besøkt 28.12.2016).

inngår denne kritikken i en særegen amerikansk debattkontekst. Synspunktene til Rice, som er formulert i tilknytning til et større prosjekt om «the scholarly priorities of the American professoriate» under Carnegie Foundation på 1980-tallet,⁵⁹ er nær beslektet f.eks. med William M. Sullivans forsøk på å formulere en utvidet *civic professionalism* som et alternativ til det han oppfatter som en smal og karriereorientert profesjonsidentitet i store deler av det amerikanske profesjonskomplekset.⁶⁰

Den sosiale myten som blant andre Rice setter fingeren på, preger ikke bare amerikanske universitetslæreres selvforståelse, men også i høy grad omverdenens forståelse av hva som kjennetegner «det amerikanske universitetssystemet» og hvordan man kan lære av det. Når det f.eks. kreves av norske universiteter at de skal måle seg mot Harvard, røper det en fundamental mangel på kontekstforståelse. En institusjon som UiO har langt mer til felles med amerikanske *state universities* enn med den eksklusive ligaen av eliteuniversiteter som troner på toppen av verdens mest omfattende institusjonelle matrise for høyere utdanning.

Samtidig kan den amerikanske debatten tjene som en påminnelse til omverdenen om omkostningene ved ensidig å fremheve universitetslærernes profesjonelle tilknytning til disiplinen og det internasjonale spesialistfellesskapet på bekostning av det som knytter dem til institusjonen, det omgivende samfunn og et offentlig publikum. Selv om begrepet *civic professionalism* reflekterer noen særegne amerikanske intellektuelle og ideologiske tradisjoner, antyder det et synspunkt ikke minst på de humanistiske fagene og deres samfunnsrolle som er minst like relevant i en europeisk og norsk kontekst.

I sin artikkel til forsvar for de internasjonale spesialistfellesskapene i norsk filosofi hevdet Herman Cappelen at norske bevilgende myndigheter neppe ville ha interesse av å sponse filosofisk forskning som ikke var i verdensklasse. Men dette argumentet kan like gjerne vendes om: Siden humanistisk forskning stort sett bidrar med kunnskap og forståelse som må deles av et større publikum om den skal komme menneskeheten til gode, er det vanskelig å forstå hvilken interesse skattebetalerne kan ha av å bygge opp et verdensledende filosofimiljø i Oslo dersom dette miljøet, slik Cappelen mer enn antyder, betrakter kommunikasjon med et bredere publikum i det norske samfunnet som en andre- eller tredjerangs oppgave. Hvorfor kunne ikke

⁵⁹ Prosjektets mest samtlende publikasjon var Ernest L. Boyler, *Scholarship Reconsidered: Priorities of the Professoriate*, The Carnegie Foundation for the Advancement of Teaching 1990. Rapporten er tilgjengelig på Internett: <http://www.hadinur.com/paper/BoyerScholarshipReconsidered.pdf> (besøkt 31.12.2016).

⁶⁰ William M. Sullivan, *Work and Integrity: The Crisis and Promise of Professionalism in America*. New York 1995.

et lite land som Norge like gjerne overlate slik forskning av og for en selvrefererende elite til institusjoner som Harvard og Stanford?

Her, med saken stilt på sin ytterste spiss, er det imidlertid grunn til en viss besinnelse. Universitetene er på en gang knyttet til sitt konkrete sted og til det internasjonale akademiske fellesskapet. De skal borge for at løsningen av nasjonale og lokale samfunnsoppgaver står i en stadig, produktiv forbindelse med de store internasjonale ordskiftene i vitenskapen. Det er denne dobbelte forpliktelsen overfor det lokale og globale som gjør universitetene til det de er, og det er nettopp når dette samspillet fungerer på sitt beste at de viser sin styrke.⁶¹ Etter min oppfatning bør derfor den viktigste begrunnelsen for å ha internasjonalt sterke forskningsmiljøer i Norge være at det akademiske nivået skjerpes og at norsk forskning og tenkning får noen (stundom hardt tiltrengte) perspektivutvidende impulser utenfra.

Dette synspunktet kan sies å ha en særlig tyngde i humaniora og andre fortolkende vitenskaper, der selve den vitenskapelige diskursen ikke foregår i et rent teknisk språk, men trekker på en uoversiktlig masse av begreper, forestillinger og forståelseshorisonter som er stedege og nedfelt i et levende allmennspråk. Det har blant annet den konsekvens at å veksle mellom ulike kommunikasjonskontekster alltid innebærer formidlingsutfordringer. Disse utfordringene er en del av de humanistiske vitenskapenes indre problematikk, og veksling mellom nasjonale og internasjonale kommunikasjonsarenaer er derfor en kilde til faglig læring og utvidet erkjennelse. Å være sensitiv for hvordan humanistisk forskning «på norsk» reflekterer noen språklige, begrepsmessige og allmennkulturelle særegenheter som må tydeliggjøres og problematiseres når publikum er internasjonalt, er en viktig humanistisk kompetanse. Motsatt er det en sentral humanistisk oppgave å reflektere over hvordan internasjonale diskurser i engelsk språkdrakt kan trekke på språklige, begrepsmessige og allmennkulturelle forestillinger som er mer partikulære enn diskursen gir inntrykk av.⁶²

Med disse resonnementene er vi tilbake ved rapportens utgangspunkt: at den potensielle konflikt som eksisterer mellom en internasjonalt fremragende og en samfunnsrelevant humanistisk vitenskap ikke kan eller bør håndteres ved å prioritere det ene foran det andre, men ved å søke fornuftige og godt begrunnede balansepunkter. Utgangspunktet må etter min oppfatning være at en mer internasjonalsert humanistisk vitenskap til syvende og sist må komme det norske samfunnet til gode. Derfor er det viktig å undersøke, som vi på en meget

⁶¹ Dette poenget har jeg tidligere formulert i artikkelen 1968 i reprise? Tellekanter og akademisk sjølråderett, *Prosa* 13 (2007), 2: 10 f.

⁶² Jf. *ibid.*: 11.

ufullkommen måte har søkt i denne rapporten, hvilke lokale ringvirkninger internasjonale «toppmiljøer» som CSMN får og i hvilken grad kunnskap og forståelse som produseres i slike miljøer settes i omløp i det norske samfunnet gjennom undervisning, publisering, mobilitet nedover i institusjonshierarkiet og på andre måter. Et særlig viktig spørsmål, som vi ikke har kunnet gå nærmere inn på her, er om et slikt miljø setter en standard som andre fagmiljøer vil strekke seg mot, og hvilke konsekvenser dette får. Samtidig er det viktig å erkjenne klart at et ensidig fokus på internasjonalisering og fremragende forskning *kan* gå på bekostning av de humanistiske fagenes samfunnsoppdrag og dermed rive grunnen vekk under dem.

Å finne det rette balansepunkt innebærer nødvendigvis å ta utgangspunkt i den konkrete stilling et fagfelt befinner seg i og søke å bevege det bort fra en eksisterende ensidighet. Det betyr at det kan være behov for ulike og til og med motsatte tiltak i ulike humanistiske fag. Dette illustreres på en interessant måte av NFR-evalueringene av de to fagene vi har sett nærmere på i denne rapporten. En av de sentrale konklusjonene i evalueringen av norsk historieforskning var at den fortsatt var gjennomgripende preget av en metodologisk nasjonalisme, idet nasjonalstaten i stor grad ble tatt for gitt som fagets overordnede objekt og kontekstuelle ramme for forskningen. Evalueringen etterlyste dristigere forsøk på å overskride denne tradisjonsbestemte orienteringen gjennom «transnasjonale» perspektiver, forskningsstrategier og prosjekter. Komiteen fant at norsk historieforskning i for stor grad ble formet av vitenskaps-eksterne forventninger og sjangerkrav, ofte av forholdsvis konvensjonell karakter, forventninger som syntes å være ganske dypt internalisert hos historikerne selv. Gjennom sitt omfattende engasjement i lokalhistorie, bedriftshistorie og «de runde årstalls historieskrivning» videreførte norske historikere ifølge komiteen veletablerte sjangre og grunnfortellinger fremfor å problematisere de kunnskapsteoretiske og normative premisser disse bygde på og traderte. Samtidig etterlyste evalueringen en fagstrategisk diskusjon ved instituttene om hva slags forskning som fra et mer vitenskapsinternt synspunkt ville være mest verdt å satse på. Kort sagt oppfattet evalueringen mye av den norske historieforskningen som tradisjonsbundet, stedbundet og styrt av forventninger fra det omgivende samfunnet. Ut fra denne situasjonsbeskrivelsen etterlyste den en historieforskning som var tradisjonsoverskridende, «transnasjonal» og klarere vitenskapsinternt motivert. En slik reorientering var ifølge komiteen samtidig en forutsetning for å oppnå en fruktbar internasjonalisering av historieforskningen.

Evalueringen av norsk filosofi og idéhistorie fra 2010 hadde en annen grunntone. Med en meget sterk konsentrasjon av forskningsressurser til CSMN, hevdet den, var likevekten både mellom senterets medlemmer og de andre filosofene ved UiO og mellom Oslo og landets øvrige

filosofiske forskningsmiljøer blitt et potensielt problem. Komiteen antydte at balansen mellom å sikre den nødvendige faglige bredde i miljøene og å spisse kompetansen mot en internasjonal forskningsfront stod i fare for å vippe i favør av det sistnevnte. Komiteen var også i tvil om en sterk og ensidig belønning av spesialiserte internasjonale forskningsbidrag nødvendigvis var en fornuftig politikk for et relativt lite fag i et land med liten befolkning og store geografiske avstander mellom forskningsmiljøene. Samtidig berømmet komiteen idéhistorikerne for deres omfattende formidling av europeiske intellektuelle tradisjoner, og fremhevet som positivt at også norsk filosofi hadde tradisjon for å kommunisere med et bredere publikum innenfor og utenfor academia. Videre oppfordret komiteen norsk filosofi til i større grad å utnytte ordningen med *examen philosophicum* til å ta opp didaktiske problemstillinger omkring formidling av filosofi til et ikke-profesjonelt publikum. På den annen side fant evalueringen at enkelte miljøer og forskningsfelt i for liten grad brakte sine innsikter ut til relevante internasjonale spesialistfelleskap. Den etterlyste også sterkere insentiver til å publisere i de aller fremste internasjonale tidsskriftene.

De humanistiske vitenskapene trenger å manøvrere skjønnsomt mellom den lokale eller nasjonale provinsialismens Skylla og den stedløse internasjonale elitismens Karybdis. I den opphetede debatt som foregikk om det nye tellekantsystemet rett etter at det ble lansert i 2006, advarte jeg mot en argumentasjon som impliserte at publisering for et internasjonalt forskerfelleskap på engelsk var irrelevant eller endog ødeleggende for norsk humaniora.⁶³ Slik kunnskapspolitikken og forskningssystemet har utviklet i de ti årene som er gått siden den tid, kan det være grunn til å advare om den motsatte fare: at det humanistiske kunnskapsarbeidet desintegrerer fra det samfunn det er del av og derved taper sin egentlige mening.

⁶³ Ibid.

7. Avsluttende refleksjoner

Ifølge arkitekten Christian Norberg-Schulz ledet den funksjonalistiske arkitekturens triumf i etterkrigstiden til en form for *stedstap*. Funksjonalismen var et utpreget internasjonalt paradigme som programmatisk ikke interesserte seg for å lytte til det konkrete stedets kvaliteter når arkitekturen skulle utformes. Den dyrket et universelt formspråk, med den konsekvens at den ene *city*, den ene drabantby, ble til forveksling lik den annen. Resultatet ble, skrev Norberg-Schulz, en allmenn «omverdenskrise»: «Stedet går tapt og med det vår egen identitet».⁶⁴

Begrepet om stedstap har en overføringsverdi til humaniora: Når humanistiske diskurser føres i et standardisert internasjonalt språk (engelsk) med en standardisert referanseramme, foregir å ha et universelt emne, og i minimal grad refererer til det «sted» et forskningsbidrag skrives fra, kan resultatet bli et slags intellektuelt stedstap: Det ene konferansebidrag, den ene vitenskapelige artikkel blir til forveksling den annen lik. I naturvitenskap, medisin og teknologi er dette et tegn på at vitenskapen har nådd et modent stadium og at det internasjonale forskerfellesskapet fungerer etter hensikten. Men i humanistiske fag og til dels i samfunnsvitenskapene er dette mer komplisert. I noen kommunikasjonssammenhenger kan en slik internasjonal standardisering være hensiktssvarende, liksom en standardisert flyplassarkitektur er funksjonell for å sluse passasjerer fra alle verdenshjørner effektivt videre til sine destinasjoner. Her er det også betydelig variasjon mellom ulike humanistiske disipliner: allmenn lingvistik og deler av filosofien ligger det naturvitenskapelige forskningsidealet nærmere enn historie, idéhistorie eller litteraturvitenskap. I disse fagene vil en internasjonal standardisering av diskursene svekke deres samvirke med konkrete menneskelige erfaringsrom, og derved til syvende og sist også utarme fagene selv.

Ut fra et slikt perspektiv kan det være grunn til å skille mellom ulike former for internasjonalisering, slik Johan Östling og medarbeidere også er inne på:⁶⁵ På den ene side kan internasjonalisering føre til standardisering og stedstap, en drift mot et minste felles multiplum (som ved nærmere undersøkelse ofte vil vise seg å reflektere forestillinger og erfaringer fra det språk- og kulturområdet den internasjonaliserte forskningens *lingua franca* er hentet fra). På den annen side byr internasjonalisering på rike muligheter for horisontutvidelse og faglige læreprosesser i det *gjensidige* møtet mellom forskere fra ulike land, språk- og kulturområder. Norske forskeres

⁶⁴ Christian Norberg-Schulz, *Fra gjenreisning til omverdenskrise. Norsk arkitektur 1945–1980*, i Knut Berg (red.), *Norges kunsthistorie*, bd. 7: Inn i en ny tid, Oslo 1983: 69

⁶⁵ Östling et al. 2016: 32 ff.

svake ferdigheter i andre språk enn engelsk, og nordmenns generelt nokså ensidig anglosaksiske orientering, kan her utgjøre en begrensende faktor.

En kunnskapspolitikk for humaniora bør således ikke mekanisk søke å «internasjonalisere» den humanistiske forskningen etter mal av naturvitenskapene og ved ukritisk bruk av enkle indikatorer hentet fra andre vitenskapsfelter. Dermed er det ikke sagt at økt internasjonalt forskersamarbeid og publisering ikke i høy grad kan være ønskelig i humanistiske vitenskaper. Men målet må være å utvide fagenes horisont og skjerpe deres standarder på måter som til syvende og sist kommer et større publikum til gode.

En kunnskapspolitikk for humaniora må heller ikke legge til grunn et begrep om *impact* og et sett indikatorer på samfunnsmessige virkninger som overser de humanistiske vitenskapenes egenart. Som Francis Sejersted har understreket, handler vitenskapen generelt ikke bare om instrumentell nytte; den gir samtidig avgjørende bidrag til en moderne, kritisk og refleksiv kulturform.⁶⁶ Humaniora bidrar ikke først og fremst til å løse problemer som er definert på forhånd («store samfunnsutfordringer»), men retter seg primært mot det området som den verdikonservative Minerva-kretsen i sin tid kalte det *pre-politiske*: «den jordbunn hvor all sunn politisk tenkning må ha sine røtter, og hvor den må finne næring» (T. S. Eliot).⁶⁷ Det er derfor ikke tilfeldig at de humanistiske vitenskapenes viktigste kretsløp i samfunnet historisk har vært knyttet til skoleverket, og at mye av den amerikanske debatten om humanioras samfunnsoppdrag har handlet om *liberal education* som et vilkår for demokratisk kultur. Dette utelukker ikke at humanistiske vitenskaper *også* kan gi instrumentelt nyttige bidrag, noe det er viktig å synliggjøre. Men humanioras grunnleggende eksistensberettigelse ligger på et annet plan. Forholdet mellom humaniora og den offentlige forskningspolitikken vil derfor nærmest med nødvendighet inneholde dissonanser, på liknende måte som kultur og kulturpolitikk ifølge Hans Skjervheim var «vindskeive i høve til kvarandre».⁶⁸ Dette er en situasjon både forskere og politikere bør være klar over og håndtere på en pragmatisk måte.

Bak spørsmålet om forholdet mellom internasjonalisering og samfunnsoppdrag i humaniora ruver et langt mer omfattende problemkompleks: I hvilken grad bør universitetene og andre eliteproduserende institusjoner dyrke frem en elite som først og fremst interagerer med andre

⁶⁶ Francis Sejersted, *Mot et kunnskapsbasert samfunn*. Forskningspolitisk råds melding nr. 4, Oslo 1988, jf. Vidar Enebakk, *Fra beredskap til redskap. Et kritisk blikk på SAMKUL*, Oslo: Norges forskningsråd 2015.

⁶⁷ Johannes W. Løvhaug, *Politikk som idékamp: Et intellektuelt gruppeportrett av Minerva-kretsen 1957–1972*, Oslo 2007: 73.

⁶⁸ Hans Skjervheim, Kultur og kulturpolitikk – er dei vindskeive i høve til kvarandre?, i Sven Henning (red.), *Tanker om norsk kultur*, Oslo: Kulturutvalget i Det Norske Studentersamfund 1966: 117–128.

eliter på en internasjonal arena? I hvilken grad er det et mål å skape samfunnsintegrerte eliter besjelet av en *civic professionalism*? I en tid der det ene demokratiet etter det andre rystes i sine grunnvoller av populistiske stormløp mot «eliter» som fremstilles som fiender av det sanne folket, kan det være grunn til å minne om følgende: De norske universitetene har kanskje ikke hevdet seg i verdenstoppen. Men de har frembrakt en vitenskapelig elite som har bidratt til å bygge opp en av verdens mest velfungerende velferdsstater, og som gjennomgående har vært preget av en sterk tilhørighetsfølelse til dette samfunnet. Det er også et perspektiv å ha med seg når en humanistisk kunnskapspolitik for fremtiden skal formuleres.

8. Litteratur

- Bender, Thomas 1993. *Intellect and Public Life. Essays on the Social History of Academic Intellectuals in the United States*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.
- Bergström, Sarah Caroline 2010. Lonely and Hardworking: International PhD Candidates' Cross-Cultural Adjustment at the University of Oslo. Masteroppgave. Oslo: Psykologisk institutt, UiO. <https://www.uio.no/for-ansatte/arbeidsstotte/prosjekter/ifif/lonely-and-hardworking.pdf> (besøkt 2.1.2017).
- Boyer, Ernest L. 1990. *Scholarship Reconsidered: Priorities of the Professoriate*, The Carnegie Foundation for the Advancement of Teaching. <http://www.hadinur.com/paper/BoyerScholarshipReconsidered.pdf> (besøkt 31.12.2016).
- Brofoss, Karl Erik 2004. *En gjennomgang av Forskningsrådets evalueringer*. Arbeidsnotat 7/2004, Oslo: NIFU STEP.
- Bøttger Sørensen, Aage 1997. Sociology in Scandinavian University Systems. I Sigmund Grønmo og Bjørn Henrichsen (red.), *Society, University, and World Community. Essays for Ørjar Øyen*, Oslo: Scandinavian University Press 1997: 193–211.
- Cappelen, Herman 2015. Filosofi i Norge i fremtiden: Gi opp Dyrehagemodellen og bruk alle pengene på ekspertisegrupper, *Norsk filosofisk tidsskrift* 50, 3–4: 119–128.
- Collini, Stefan 2012. *What are universities for?* London: Penguin Books.
- Dahl, Ottar 1959. *Norsk historieforskning i det 19. og 20. århundre*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Eikeland, Olav og Leif Christian Lahn 1995. *Organisasjon og arbeidsmiljø ved Avdeling for historie, Universitetet i Oslo*. Oslo: Arbeidsforskningsinstituttet.
- Enebakk, Vidar 2015. *Fra beredskap til redskap. Et kritisk blikk på SAMKUL*. Oslo: Norges forskningsråd.
- Evaluering af den norske publiceringsindikator*. Dansk center for forskningsanalyse, Aarhus Universitet 2014
- Evaluering av norsk historiefaglig forskning. Bortenfor nasjonen i tid og rom: fortidens makt og fremtidens muligheter i norsk historieforskning*. Oslo: Forskningsrådet, Divisjon for vitenskap 2008
- Fulsås, Narve 2012. Universitetet i Oslo 1811–2011. Frå jurist- og presteskule til institusjon for forskning og masseutdanning, *Nytt Norsk tidsskrift* 29, 3: 293–304.
- Føllesdal, Dagfinn 2015. Filosofien i Oslo, *Norsk filosofisk tidsskrift* 50, 3–4: 161–171.
- Gjelsvik, Olav 2016. Om Næss, Skjervheim og den store striden i norsk filosofi, *Norsk filosofisk tidsskrift* 51, 2: 55–66.
- Grønlie, Tore 2007. Femti år for historie. I Astrid Andresen, Yngve Flo og Tore Grønlie, red., *Historie som historie 1957–2007*. Bergen: Historisk institutt, UiB 2007

- Gunnes, Hebe 2016. «Innavl» ved Norges universiteter. Presentasjon 07.03.2016. Upublisert.
- Hazelkorn, Ellen 2016. Could HE rankings be socially transformative?, *University World News* no. 432, <http://www.universityworldnews.com/article.php?story=20161011123810165> (besøkt 28.12.2016).
- Hellesnes, Jon 1997. Kva er det som er så makelaust ved det Hans Skjervheim har gjort? I Hermund Slaattelid (red.), *Regime under kritikk. Hans Skjervheim i norsk filosofi*. Oslo: Aschehoug: 129–141.
- Helsvig, Kim G. 2011. *Universitetet i Oslo 1975–2011: Mot en ny samfunnskontrakt?* (= John Peter Collett, red., *Universitetet i Oslo 1811–2011*, bd. 6). Oslo: Unipub.
- Hoffmann, Christhard 2002. *Die Lage deutscher wissenschaftlicher Immigranten in Skandinavien*. Digitale Bibliothek, Friedrich Ebert-Stiftung. <http://library.fes.de/fulltext/id/0144811.htm> (besøkt 13.12.2016)
- Høstaker, Roar 1997. *University Life. A Study of the Relations between Political Processes and Institutional Conditions in Two University Faculties*. Doktoravhandling. LOS-senter Rapport 9707. Bergen: LOS-senteret.
- Intellektuell innavl truer forskningen, *Universitetsavisa* 4.10.2011, <http://www.universitetsavisa.no/forskning/article38447.ece> (besøkt 31.12.2016)
- Jacob, Anna Katharina 2011. *Beschäftungsverhältnisse an Hochschulen. Ein problemorientierter Ländervergleich Deutschland–Norwegen*. Doktoravhandling, Universität Flensburg 2011. <https://www.zhb-flensburg.de/fileadmin/content/spezial-einrichtungen/zhb/dokumente/dissertationen/jacob/dissertation-jacob-anna-katharina.pdf> (besøkt 2.1.2017).
- Kunnskapsdepartementet 2014. *Forskningsbarometeret*. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/forskningsbarometeret-2014/id758590/> (besøkt 12.12.2016)
- Kyvik, Svein og Terje Bruen Olsen 2007. *Doktorgradsutdanning og karrieremuligheter. En undersøkelse blant to årskull doktorgradskandidater*. Rapport 35, Oslo: NIFU STEP.
- Lindbekk, Tore 1969. *Forskningsorganisasjon innen moderne vitenskap*. Oslo: NAVF.
- Løvhaug, Johannes W. 2007. *Politikk som idékamp: Et intellektuelt gruppeportrett av Minerva-kretsen 1957–1972*. Oslo: Pax forlag.
- Nerdrum, Lars, Inge Ramberg og Bo Sarpebakken 2003. *Inngående forskermobilitet til Norge. Omfang og erfaringer*. Skriftserie 10. Oslo: NIFU.
- Nielsen, May-Brith Ohman 1994. «Framtid for den faglige frimodigheten», *HIFO-nytt* 3: 28
- Norberg-Schulz, Christian 1983. Fra gjenreisning til omverdenskrise. Norsk arkitektur 1945–1980. I Knut Berg (red.), *Norges kunsthistorie*, bd. 7: Inn i en ny tid. Oslo: Gyldendal.
- Novick, Peter 1988. *That Noble Dream. The “Objectivity Question” and the American Historical Profession*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Næss, Siri 1973. *Universitetslektorer. Fordeling av goder og byrder*. Oslo: Institutt for retts sosiologi/ INAS.
- Olsen, Terje Bruen 2006. *Noen er innom, få blir, enkelte når til topps. En statistisk undersøkelse av høytutdannedes karriere ved forskningsinstitusjonene*. Arbeidsnotat 10. Oslo: NIFU STEP.
- Olsen, Terje Bruen 2012. *Med doktorgrad i arbeidslivet. En undersøkelse basert på registerdata*, Rapport 41. Oslo: NIFU 2012
- Olsen, Terje Bruen og Bo Sarpebakken 2011. *Utlendinger i norsk forskning. En undersøkelse basert på registerdata*, Rapport 30. Oslo: NIFU.
- Rekrytering av forskare och lärare med doktorsexamen vid svenska lärosäten. En strukturell analys av lärosätenas rekrytering – internt, nationellt och internationellt*. Stockholm: Vetenskapsrådet 2016
- Rice, R. Eugene 1986. The Academic Profession in Transition: Toward a New Social Fiction, *Teaching Sociology* 14, 1: 12–23.
- Sejersted, Francis 1988. *Mot et kunnskapsbasert samfunn*. Melding nr. 4. Oslo: Forskningspolitisk råd.
- Sivertsen, Gunnar 2013. *Norskspråklige vitenskapelige tidsskrifter i humaniora og samfunnsvitenskap. Forfatterkrets, formål og mulighet for åpen tilgang*. Arbeidsnotat 14. Oslo: NIFU.
- Skjervheim, Hans 1966. Kultur og kulturpolitikk – er dei vindskeive i høve til kvarandre? I Sven Henning (red.), *Tanker om norsk kultur*. Oslo: Kulturutvalget i Det Norske Studentersamfund: 117–128.
- Sullivan, William M. 1995. *Work and Integrity: The Crisis and Promise of Professionalism in America*. New York: Harper Business.
- The Education of Historians for the Twenty-first Century*. Urbana and Chicago, Ill.: University of Illinois Press 2004
- Thue, Fredrik W. 1996. Det humanistiske fagfeltets historie. I Astrid Forland mfl., *Universitetet i Bergens historie*, bd. 2. Bergen: Universitetet i Bergen: 434–579
- Thue, Fredrik W. 1997. *Empirisme og demokrati: Norsk samfunnsforskning som etterkrigsprosjekt*, Oslo: Universitetsforlaget.
- Thue, Fredrik W. 2007. 1968 i reprise? Tellekanter og akademisk sjøråderett. *Prosa* 13, 2: 6–13.
- Thue, Fredrik W. og Kim G. Helsvig 2011. *Universitetet i Oslo 1945–1975. Den store transformasjonen* (= John Peter Collett, red., *Universitetet i Oslo 1811–2011*, bd. 5). Oslo: Unipub.
- Vabø, Agnete 2002. *Mytedannelser i endringsprosesser i akademiske institusjoner*. Doktoravhandling. Bergen: Sosiologisk institutt.

Östling, Johan, Katarina Bernhardsson, Jenny Björkman og Jesper Olsson 2016. *Kunskapens nya rörelser. Framtidens humanistiska och samhällsvetenskapliga samverkan*. Stockholm: Kungliga Vitterhetsakademien.
http://www.rj.se/globalassets/bocker/2016/kunskapens-nya-rorelser-kvhaa-2016_webb.pdf (besøkt 2.1.2017)